ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տ ե լ ե ֆ ո ն № 2—53.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տ ե լ ե ֆ ո ն № 67.

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ".

TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK".

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 2 ՌՈՒԲ.

Բաժանորդագրվել կարելի է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած։

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ։ ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ) —20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.։

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торг. Дома Л. и Э. Метцль и К⁰, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնօյում՝ Большая 38, Պարիզում՝ Площадь Биржи 8

1913 թւի տարեկան բաժանորդները, որոնք առ 1-ն յունվարի 1914 թ. լրիւ վճարած կլինեն բաժանորդավճար 10 ռուբլին, ձրիաբար կը ստանան հետեւեալ 2 գրքերը. 1) «Մշակ» եւ հայ կինը», 2) «Մշակի» քառասնամեակ»։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԵ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Հայ Գրողների Կովկ. Ընկ. Վարչութիւնը յայտնում է գիտութիւն Ընկերութեան անդամների և յարգելի հայ հասարակութեան, որ ԱՅՍՕՐ, ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ԵՐԵԿ. Ժ. 8-ին նշանակված է Ընկերութեան՝

ԳՐԱԿԱՆ-ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կը դասախօսէ Ա. ԱԹԱՆԱՍԵԱՆԸ

«ԱՐՏԱԳԱՂԹԻ ԵՒ ՆՐԱ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ»

առ. Սկիզբն է երեկոյեան 8 ժամին։ 1036. 1—1

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԱՃՈՒՐԴ

Կովկասեան Գեղարուեստը Խրախուսող Ընկերութեան անդամների աշխատութիւնների, որ նշանակված է նոյեմբերի 17-ին, առաւ. ժամը 11-ին, Ընկերութեան դահլիճում—Գրիբօեդովսկայա, № 24. Դահլիճը բաց է լինելու ամսիս 14-ից՝ ժամը 10 - 5-ը։

ՄՈՒՏՔԸ ՁՐԻ Է։

(Հ. Կ.) առ. 1028. 3—1

Հինգշաբթի, նոյեմբերի 14-ին, առաւօտեան 11 ժամին, Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան դահլիճում տեղի կունենայ

Հայ Գրողների Կովկասեան Ընկերութեան

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ

Ժողովի զբաղման առարկաներն են՝
1) Վարչութեան երկու անդամի և երկու փոխանդամի ընտրութիւն։
2) Նոր անդամների ընտրութիւն։
3) Սայաթ-Նօվայի մահարձանի բացման խնդիրը։
4) Սայաթ-Նօվայի երգերի տպագրութիւնը։
5) Ընթացիկ խնդիրներ։

Նախագահ՝ Յ. Թումանեան
Անդամ-քարտուղար՝ Գիւտ ա. ք. Աղանեան

(Հ.) առ. 1024 2—2

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Այսօր, հինգշաբթի, նոյեմբերի 14-ին

Ընտանեկան երեկոյթ

Հայոց Դրամատիկ. Ընկ. խումբը կը ներկայացնէ

ՊԱՐՈՆ ՎԵՐԱՏԵՍՈՒՉԸ

Կոմ. 3 գործ. Թարգմ. Ա. Վրոյրի

Մասնակցում են.—տ. տ. Աղամեան, Արմէնեան-Դուրեան, Աշխէն, Ցասմիկ, պ. պ. Ալլահվերդեան, Արմէնեան, Բերոյեան, Մամիկոնեան, Մանուէլեան, Թաշճեան, Փափազեան, Տէր-Առաքելեան, Օվի-Ահարոնեան և ուրիշներ։

Ռէժիսոր՝ Ա. Արմէնեան

Սկիզբը երեկ. ժամը 8-ին։

Տոմսակները 1 ր. մինչև 30 կոպ.։

Հիւրերը, ըստ յանձնարարութեան, վճարում են—տղամարդիկ 50-ական կոպ., կանայք և ուսանողները 25-ական կոպ.։

առ. 1037. 1—1

Առաջնակարգ ցիրկ
ԵՂԲ.
ԵՍԻԿՕՎՍԿԻՆԵՐԻ

Այսօր, հինգշաբթի, նոյեմբ. 14-ին, տեղի կունենայ ցիրկային խոշոր ներկայացում մասնակցութեամբ նոր դեբիւտանտներ՝ քոյրեր Պէտէրսէնի, ձիավար Սիմիօնի, կոմիկներ Մաքսի, Ճգրֆանդօյի և այլն։ Այսօր կըմբշամարտեն—Լուկա Գօպկէվը՝ Ժան-Սարատիէլի հետ, վերջնական մարտ Իվան Կայինի և Նէգր Ջէմբեր Ցիպսի միջև, Սէպնիկը Բէրնարդի հետ։

Ներկայացման սկիզբը ժամը 8-ին, ըմբշամարտի սկիզբը ժամը 9½-ին, իսկ ներկայացման աւարտը ժամը 11-ին։

առ. 1035. 1—1

Բերլինի համալսարանի

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ

Վերադառնալով արտասահմանից վերանորոգեց ներքին հիւանդութիւնների ընդունելութիւնը. առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի. բժշկութիւն նաև խառն ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, արհեստական ՊՆԷՎՄՕԹՕՐԱԿՍՈՎ։ Թոքերի և սրտի քննութիւնը լուսաւորված ՌԵՆՏԳԷՆԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐՈՎ։ Ամեն օր՝ 9—1 ժամ ցեր. և 5—7 ժ. երեկոյեան. ՉՔԱՒՈՐՆԵՐԻՆ ԱՌ. Ժ. 9—10 ՁՐԻ։ Бебутовская 23, тел. 7—92.

(ա.օ.) առ. 977. 100—12

ԵՐԴՈՒԵԱԼ-ՀԱՒԱՏԱՐՄԱՏԱՐ

ԱՐՇԱԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԱՓՈԽՎԵՑ

ԲԱԳՈՒԻՑ ԹԻՖԼԻՍ

Լերմոնտովսկայա 4.

(օ. մ.) առ. 5—2

ԿՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Ռտիշչևսկայա 13, տելէֆօն 4—21.

Ընդունելութիւն թէ կանացի և թէ ներքին, նոյնպէս և վիրաբուժութեան կարիք ունեցող մնայուն (стаціонаръ) հիւանդների (բացի վարակիչ և հոգեկան հիւանդութիւններից) վաղօրօք գրվելու պայմանով։

Ընդունելութիւն՝ կանացի հիւանդ. ամեն օր՝ ժ. 11—12 առ., մանկական հիւանդութիւն ունեցողներին երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերը՝ ցեր. ժամը 3—4-ը։

Հիւանդանոցի բժիշկները

Ա. Ա. Ցարութիւնեան
Ն. Ն. Վեսելովզորով
Վ. Ա. Զակրժեվսկի
Ի. Գ. Կալամկարեան
Ա. Ա. Նովիցկիյ
Գ. Ն. Տէր-Ներսէսեան
Ն. Զ. Ումիկեան
Ա. Ր. Փիշէր
Ս. Պ. Շահպարոնեանց

(Հ.Կ.) առ. 868. 100—2

ԲԺԻՇԿ

Ե. ՔԵՐԵՍՏԷՃԵԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ և ՋՂԱՅԻՆ հիւանդութիւններ։
(Առանձն. կրծքի, թոքախտի և արեան պակասութեան)

Ը Ն Դ Ո Ւ Ն Ե Լ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր Ը

Ամեն օր (Առաւօտեան ժ. 12—2-ը
(Երեկոյեան ժ. 5—7-ը

Ֆրաֆսկայա, 3 (Լօրիս-Մելիքօվսկայա փողոցի կողմից)

(Ե.Հ.Կ.) առ. 774. 100—26

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Ս. ԿԵՕՆՃԵԱՆ

Ընդունում է ատամի և բերանի հիւանդութիւն ունեցողներին. պլօմբ, արհեստական ատամներ, ատամի հեռացում, (առանց ցաւի)։

Ը ն դ ո ւ ն ե լ ո ւ թ ի ւ ն

Ամեն օր (Առաւօտեան ժ. 9—2-ը
(Երեկոյեան ժ. 4—7-ը

Անկիւն Արաս-Արադսկայա հրապարակի և Լերմոնտովսկայա փողոցի, № 1.

(Ե.Հ.Կ.) առ. 679. 74—26

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԸ

Հայ ժողովրդի պատմական կեանքի հիւսուածքի վրա կարմիր թելի նման անցնում է այն երեւոյթը, որ ներքին երկպառակութիւնները, գժտութիւնները միշտ խոչընդոտ են հանդիսացել ընդհանուր ազգային շինարարական և վերանորոգչական գործունէութեան ու զարգացման։ Եւ հայ ազգի քաղաքական անկախութեան անհետացումը որքան և պարտական ենք արտաքին զօրեղ պատճառների ու գործօնների, բայց աննշան դեր չեն խաղացել և այդ ներքին երկպառակութիւնները ու գժտութիւնները, որոնք ջլատել են հայ գործիչների ուժերը ու թոյլ չեն տուել ունենալ ազգային մի ընդհանուր քաղաքականութիւն և ուղղութիւն։

Այդպէս էր ամբողջ ժամանակ, երբ հայերը անջատված չէին իրարից կրօնական խտրութիւններով, երբ նրանք պատկանում էին մի եկեղեցու՝ լուսաւորչական եկեղեցուն։ Յետագայում քաղաքական երկպառակութիւնների, գժտումների վրա աւելացաւ նաև կրօնականը, երբ հայերի մի մասը յարեց կաթօլիկ և բողոքական եկեղեցիներին։

Եւ ահագին ջանքեր էին պէտք, ահագին քաղաքական գործունէութիւն էր պէտք լուսաւոր, առաջադէմ և ազատամիտ հայերի կողմից, ինչպէս Ս. Նազարեան, Գ. Արծրունի և այլք, տարածելու հայերի մէջ այն միտքը, թէ դաւանական խտրութիւնը բնաւ չը պէտք է արգելք լինի ազգային համերաշխութեան գաղափարին, թէ լուսաւորչական, կաթօլիկ, բողոքական, նոյնիսկ մահմեդական հայը ամենքն էլ եղբայրներ են, միեւնոյն ազգու[illegible]

Այսօր այդ գաղափարը այլ ևս արտառոց, տարօրինակ չէ թւում. այսօր հայ-լուսաւորչականը, հայ-կաթօլիկը, հայ-բողոքականը համարում են իրանց հայ, անդամ միեւնոյն ազգի, հայ ազգի, ունեցող միեւնոյն պատմութիւնը, առանձնութիւնները, լեզուն և գրականութիւնը։

Սակայն այդ ամենը մինչև այժմ կատարվում էր և ընդունվում էր տեսականապէս։ Գործնականի մէջ այսօր մնում են անջատված և հետեւում են ուրոյն-ուրոյն քաղաքականութեան։ Չը կայ մի ընդհանուր հայկական ազգային քաղաքականութիւն։

Եւ Թիւրքահայերի սահմանադրութիւնն իսկապէս ոչ թէ Թիւրքիայի բոլոր հայերի, այլ միայն լուսաւորչական հայերի սահմանադրութիւնն է, և ազգային վարչութիւնը միայն լուսաւորչական հայերի վարչութիւնն է։ Ճիշդ է, լուսաւորչական հայերը կազմում են ազգի ճնշող մեծամասնութիւնը, բայց այնուամենայնիւ մի պատկառելի փոքրամասնութիւն մնում էր արտաքոյ ազգային ընդհանուր գործունէութիւնից։

Ժամանակ է ուրեմն, որ հայութեան անջատեալ մասերը, անկախ իրանց դաւանութիւնից, համախմբվեն ազգային ընդհանուր գործունէութեան ասպարէզում, ընդհանուր կուլտուրական գործունէութեան ասպարէզում։

Այդ տեսակէտից ողջունելի է այն քայլը, որ արել են Կ. Պօլսում, համազգային յօբելեանի տօնախմբութեան օրը, հայ բողոքականները, որոնք պատրաստակամութիւն են յայտնել ընդունել հայոց ազգային սահմանադրութեան հովանաւորութիւնը ընդհանուր ազգային գործերի տնօրէնութեան համար։

Ժամանակ է, որ թէ կաթօլիկ հայերը և թէ բողոքական հայերը նոյնպէս ունենան իրանց ներկայացուցիչները Թիւրքիայի հայոց ազգային երեսփոխանական ժողովի մէջ և մասնակցեն ազգային ընդհանուր գործերին, մանաւանդ այժմ, երբ հայկական հարցը հերթական է և մօտենում է իր լուծման։

Ողջունում ենք ազգային համերաշխութեան մեծ գաղափարը։

Հ. Առաքելեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

12 նոյեմբերի

Պետերբուրգ.—Նիւ-Եօրկի թատրոններից մէկում հեղինակներին դրվեց «Модная Лавка» անունով մի օպերետկա, որի տեսարաններից մէկը վիրաւորական է Ռուսաստանի հասցէին, որ և գրաւեց արտաքին գործերի մինիստրութեան և նրա արտասահմանեան օրգանների ուշադրութիւնը։ Ներկայումս մինիստրութեանը տեղեկացվեց, որ օպերետկան հանված է բեմերգութիւնը։

Կ. Պօլիս.— Հայկական շրջանները պնդում են, որպէս զի Թիւրքիան ճանաչէ հայերի իրաւունքը՝ ընտրելու իրանց պատգամաւորներին համեմատ հայ ազգաբնակութեան թւի։ Թիւրքաց լրագիրները այդ հարցում խօսում են անհաշտ ոգով։

«Մ. և Ա.» կոմիտէտը դժգոհութիւն է արտայայտում, որ մեծ վէզիրը, գիջելով Գերմանիայի պահանջներին, հաշտութիւն կնքեց Յունաստանի հետ։

Կ. Պօլիս.— Գալիբբէյ-մալին մեկնեց Աթէնք սուլթանից վաւերացված յոյն-թիւրքական հաշտութեան պայմանագրի բնագրով։

Աթէնք.—Պալատը երկրորդ ընթերցումով ընդունեց յոյն-թիւրքական հաշտութեան պայմանագիրը և թագաւորական գրութեան դէմ կազմած պատասխանը։

Թէհրան. — Աստիճանաբար վերադառնում են աւելի աչքի ընկնող դեմոկրատ գործիչները, որոնք վերջին երկու տարին ապրում էին արտասահմանում։ Վերադարձել է յայտնի Հաւ...

Թէհրանում ծանր տպաւորութիւն գործեց Շիրազի մօտ ժանդարմների կրած պարտութեան տեղեկութիւնը։

Վիեննա.—«Մօնտագս-Ռեվիւն» հաղորդում է, որ լաւատեղեակ շրջաններում յամառ կերպով խօսվում է, թէ բուլգարական արքան մտադիր է հրաժարվել գահից, որի առիթով էլ Ֆերդինանդը ընդունվեց Ֆրանց-Յովսէփ կայսրից և Գէննադիեվը եկաւ Վիեննա, որ հաւատացրեց արքային, թէ Բուլգարիայի բոլոր պետական խոշոր անձինք պնդում են չը հրաժարվել, սակայն արքան կարծում է, որ ժողովուրդը այժմ և ձգտում է սերտ մերձեցում կապել Ռուսաստանի հետ, որպիսի ձգտման թագաւորը հարկաւոր է համարում դիմադրել։

«Նէյէ-Ֆրէյէ-Պրէսսէն» գրում է, որ Ֆերդինանդը առողջ է և Վիեննայում խորհուրդ ստացաւ վերադառնալ Սոֆիա ի նկատի ունենալով կրիտիկական դրութիւնը։ Արքան իբր թէ պատասխանել է, որ կը վերադառնայ միայն այն դէպքում, եթէ երբեւէ դաշնակցութեան պետութիւնները աջակցութիւն ցոյց տան։ Սակայն այդ պետութիւնները մտադիր չեն այժմ խառնվել ներկայ հարցում։

«Բէյլիս-Պօստը» ստացաւ տեղեկութիւն Ֆերդինանդի ֆլիգէլ-ադիւտանտից, թէ այն ամենը, ինչ որ գրվեց օրերս արքայի մասին, մտացածին է. արքան արդէն երկու շաբաթ է պատուիրել է շոգենաւ Բուլգարիա վերադառնալու համար։ Գահաժառանգը եղբոր և քրոջ հետ գտնվում են Եվկսինօգրադում։

Բերլին.—Ստոյգ լուրերի համաձայն, Ֆերդինանդի գահից հրաժարվելու տեղեկութիւնները սխալ են. նա մտադիր է շուտով Սոֆիա վերադառնալ։ Թէև ժողովուրդը երբեք դէպի արքան առանձին բարեացակամութեամբ չէ վերաբերվել, բայց և այնպէս յիշում է նրա՝ Բուլգարիայի վերաբերմամբ ցոյց տուած անցեալ ծառայութիւնները։

Բէյլսստագի նիստերը վերսկսվեցին։

Բելգրադ.—Պետր թագաւորը հրաման ստորագրեց առաջին և երկրորդ զօրակոչի զօրքերին իրանց տներն արձակելու մասին։

Պրետօրիա.—5000 տեղացի բանւոր երէկ քարուքանդ արին Խանդասանի բարակները և կրպակները։ Ոստիկանութեան հետ ընդհարվելիս սպանվեցին 3 տեղացի, վիրաւորվեցին 22։ Կարգ ու կանոնը վերահաստատվեց։

Դուրբան.—Էկսպերանցից հեռագրում են, որ Նատալում հնդիկները ընդհարվել են [illegible] հետ։ Եօթը հնդիկ սպանված են, 20-ը վիրաւորված։

Դիրս.—Ձերբակալված են երկու կին հասարակութեան համար պատրաստված ամբիոնը հրդեհելու փորձի ժամանակ։

Պորտ-Սաիդ.—Եկաւ իտալական նաւատորմը դուքս Աբրուցցիի հրամանատարութեամբ։

Կահիրէ.—Կիտչնէրը ի պատիւ անգլիական նաւատորմի ճաշ ու պարահանդէս տուեց։

Պարիզ.—Փոխառութեան քննութիւնը պալատում նշանակվեց հինգշաբթի օրը։

Բերլին.—Կայսրի առողջութիւնը բոլորովին վերականգնվեց։

ԱԼ. ՔԱԼԱՆԹԱՐԻ ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

ԱԼ. ՔԱԼԱՆԹԱՐԻ ԱՆՈՒԱՆ ՖՕՆԴԸ

Երեքշաբթի, նոյեմբերի 12-ին, երեկ. ժամը 8-ին, Կ. Հ. Բարեգ. Ընկ. դահլիճում բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի նախագահութեամբ կայացաւ Ալ. Քալանթարի մահվան առիթով կազմված կարգադիր յանձնաժողովի անդամների և նուիրատուների ժողով, որին յանձնաժողովի բիւրօն ներկայացրեց զեկուցումն իր գործունէութեան մասին և առաջարկեց որոշել այն հարցը, թէ ինչ նշանակութիւն կամ յատկացումն տալ թաղման ծախքերից մնացորդ և պսակների փոխարէն նուէր ստացված գումարներին։

Զեկուցումից երեւաց, որ յանձնաժողովը, որին պաշտօն էր յանձնված կատարել Ալ. Քալանթարի թաղումը հասարակական հաշւով, ինչպէս և հոգ տանել նրան մահարձան կանգնեցնել իր ժամանակին, նոյնպէս հասարակական հաշւով, ստացել է այդ նպատակով նուէրներ 65 անձերից 2968 ռուբլի։ Այդ գումարից թաղման վրա ծախս է եղել 1600 ռուբլի. մահարձանի կառուցման համար որոշվել է պահել 1000 ռուբլի, ուրեմն ծախք ընդամենը պէտք է հաշւել 2600 ր., որ դուրս գալով յիշեալ 2968 ր. գումարից, կը մնայ 368 ր. կանխիկ դրամ։ Ապա պսակի փոխարէն «Մշակի» խմբագրութիւնը ստացել է զանազան անձերից՝ Թիֆլիսում և գաւառներում ընդամենը 1991 ր. 61 կ. զանազան պայմաններով, բայց բոլորը՝ Ալ. Քալանթարի յիշատակը որեւէ ակտով կամ ֆօնդով յաւերժացնելու նպատակով։ Այդ գումարից 290 ր. տրվելու է ուսանողների ուսման վարձ, իսկ մնացորդ 1701 ր. 61 կ. պէտք է յատկացնել, խմբագրութեան և կարգադիր յանձնաժողովի որոշմամբ՝ որեւէ ակտի կամ ֆօնդի։ Բացի դրանից, հանգուցեալի եղբայրները խոստացել են նուիրել սահմանվելիք ֆօնդի համար 1000 ր.։ Ուրեմն սահմանվելիք ֆօնդի համար տրամադրելի գումար կայ ընդամենը 368+1701 ռուբ. 61 կ. + 1000= 3069 ր. 61 կոպէկ։

Ապա զեկուցվեց, որ հանգուցեալ Ալ. Քալանթարի յիշատակը յաւերժացնելու համար մինչև այժմ երեք գլխաւոր առաջարկներ են եղել. 1) հիմնել գիւղատնտեսական մի հաստատութիւն—դպրոց, փորձնական ագարակ, կից Հայոց Գիւղատնտ. Ընկերութեան և դրանով կապել հանգուցեալի յիշատակը այդ Ընկերութեան հետ, որի հիմնադիրն եղաւ նա, 2) հիմնել գրական մի ձեռնարկութիւն «Մշակ» լրագրին կից և դրանով կապել հանգուցեալի յիշատակը այդ լրագրի հետ, որի խմբագիրն եղաւ նա 20 տարի, 3) գնել մի տուն, ի սեփականութիւն «Մշակ» լրագրի և Հ. Գիւղատնտ. Ընկերութեան և այդ տան մէջ կենտրոնացնել երկու հաստատութիւնները ի-

[illegible] գրադարան-ընթերցարանում, [illegible] «Քալանթարեան» [illegible].

Յանձնաժողովի [illegible] 3000 րուբլին, [illegible] 3000-ին, [illegible] Ալ. Քալանթարի առաջարկը՝ հրատարակել «Մշակին» կից մի ժողովրդական պատկերազարդ [illegible] թերթիկ, [illegible]

Անա այս առաջարկները [illegible]

[illegible] Հ. Առաքելեան, Սմ. Մալխասեան, բժ. Ա. Շխեան և Աւ. Եզեկեան, [illegible] Կ. Հ. Փիլիպոսեան. [illegible] 3000 րուբլի [illegible]

Այսպէս ժողովը, [illegible]

ԳՍԱԿԻ ՓՈԽԱՐԷՆ

Ալ. Քալանթարի անուան հիմնելիք ֆոնդի համար ստացանք Մոսկվայից՝ [illegible] 187 ր. 85 կ. [illegible] 137 ր. 85 կոպ. (30 րուբ. [illegible] Ս. Սալ[illegible] «Մշակ» № 239)։

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Ուղղված «Մշակի» խմբագրին)

—

Աստապատ գիւղ, (Հ.-Նախջ. գ.), 24 նոյեմ.

Պատմական Արաքսի հեռաւոր ափերից սրտի անհուն կսկիծով ողբում եմ «Մշակի» խմբագիր, հասարակական գործիչ, ազնիւ հրապարակախօս և հայ գիւ- [illegible] ւերին կարեկից Ալ. Քալանթարի յանկարծակի մահը։

Տեղիս ինտելիգենցիան և ամբողջ գիւղացիութիւնը լսելով իրանց բարեկամի մահը անկեղծ կերպով ողբում են ու ցաւակցութիւն յայտնում։

Լևոն Վելումեան

—

Երևան, 23 նոյեմ.

Անհունս վշտացած եմ անզուգական գործչի, ժողովրդի անձնուէր բարեկամի՝ Ալէքսանդր Քալանթարի անսպասելի մահով։

Ցայտնում եմ «Մշակի» յարգելի խմբագրութեանը խորին ցաւակցութիւնս անփոխարինելի կորստի համար։

Լ. Մարկոսեան

—

Ախալցխա, 27 նոյեմ.

Մի ամբողջ ամիս լրագիր կարդալու հնարաւորութիւնից զրկված լինելով, միայն այսօր, սրտի անհուն կսկիծով իմացայ անմոռանալի Ալ. Քալանթարի մահվան մասին։

1913 թւականը ճակատագրական մի տարի դարձաւ «Մշակի» խմբագրական ընտանիքի համար. միմեանց ետևից ընկան նրա երկու հսկայ սիւները՝ Տէր-Մարկոսեանն ու Քալանթարը։

Որքան ծանր է հայ հասարակութեան համար Քալանթարի մահը, նոյնքան էլ անփոխարինելի է նա «Մշակի» խմբագրութեան և մեզ՝ «Մշակի» աշխատակիցներիս համար։

Արցունքները թոյլ չեն տալիս ինձ գրելու, անհուն վիշտը խեղդում է ինձ։

Ընդունեցէք իմ անկեղծ ցաւակցութեան արտայայտութիւնը, որ բովանդակ հայ ժողովրդի վշտի ծովի մի կաթիլն է միայն։

Վաղարշակ Թումանեան

—

Վենետիկ, 15 նոյեմ. (ն. տ.)

Կորսամ Քալանթարի՝ «Մշակի» ազնիւ վետերանի մահը. իր գործունէութիւնը արդէն «Մշակի» անմահներուն մէջ զինք դասած է։ Գ. Արծրունին ծառ մը չէ որ մշակեց ազատական սերունդին մէջ, այլ գաղափարի անտառ մը, որ հին տրուխներու անտառներուն պէս՝ մեր գրական պատմութեան մէջ նուիրական և դիւցազներգական կը մնայ։ Ծառ մը ևս կը շանթահարուի այդ անտառէն, բայց անմահ մը ևս կաւելնայ «Մշակի» պանթէոնին մէջ. փառք Քալանթարի մաքուր յիշատակին։

Հ. Ս. Երեմեան

—

Մանգլիս, 23 նոյեմ.

Խորապէս վշտակցում եմ խմբագրութեանդ՝ Ալէքսանդր Քալանթարի մահվան առիթով։ Զգալի է կորուստը, հանուր է ամենքիս կսկիծը, որովհետև տապալվեց վեհ շէնքի մեծ սիւնը։

Ամբողջ հայ ազգը և հայ մամուլը ողբում է իր հսկայ, խելահաս, անխոնջ և աշխատասէր որդու մահը։

Նա գնաց պատմելու Րաֆֆիին իր մորմոքված սրտի զգացմունքները, իր սիրեցեալ ազգի չարն ու բարին և այնտեղ էլ տուեց իր հոգին։ Լոյս դառնայ այդ հոգին։

Կապիտան Տէր-Եղիազարեանց

—

Բագու, 24 նոյեմբերի

Բերում եմ իմ վշտակցութիւնս ի թիւս շատերի «Մշակ» լրագրի խմբագիր, ժողովրդական, գրական ու հասարակական նշա- [illegible] վշտացած, սևազգեաց ընտանիքին և նոյնպէս վշտացած սգաւոր խմբագրութեան. դեռ 90-ական թւականներից պատանի հասակից հանգուցեալ խմբագրի օրով աշխատակցում էի Պետերբուրգից «Մշակին» և իմ համեստ լումաս բերում հայ գրականութեան ազգային սեղանի առաջ յանձին «Մշակի» ու միշտ սիրալիր ընդունելութիւն գտնում։ Ցարգանք և երկրպագութիւն յանկարծամահ բազմաշխատ ու ազնիւ վաստակաւորի թարմ շիրմին, որ գրկում է իր ծոցում մի սիրտ՝ որ բաբախում էր սիրով մայրենի ժողովրդի համար, մի միտք ու հոգի՝ որ տքնում էր, աշխատում, տարվում մայրենի ժողովրդի վերածնութեան, բարեկեցութեան ու առաջադիմութեան իղձերով, և մի մարմին՝ որ տքնաջան ու եռանդուն շարժվում էր, աշխատում յանուն նոյն այդ ժողովրդի։

Ցովհ. Մեղնիկեան

—

Կարս, 4 նոյեմբեր

Ա. Քալանթարը մեռաւ։ Բազմաթիւ կողմերից տեղացող հեռագիրների տարափների մէջ հայ ժողովուրդը ողբում է այդ անդառնալի կորուստը։

Բայց ո՛չ։ Քալանթարը չը մեռաւ. նա կենդանի է և միշտ կենդանի կը մնայ ժողովրդի սրտում։ Դա մահ չէ, այլ անմահութիւն է։ Մեռնում է նա, որի մահը միայն դրացիներն են իմանում, և թաղելուց յետոյ բոլորովին մոռացվում, կորչում, անհետանում է նրա յիշատակը աշխարհից։ Իսկ Քալանթարի անունը, յիշատակը, գործը միշտ վառ և կենդանի կը մնան ժողովրդի սրտերում։

Սարիբէգ Տէր-Մելքիսեդեկեան

ԱԼ. ՔԱԼԱՆԹԱՐԻ ՄԱՀՎԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

—

Ինչպէս անցեալ անգամ ևս յայտնեցինք, բազմաթիւ հաստատութիւններից, անհատներից ստանում ենք ցաւակցական գրութիւններ Քալանթարի մահվան առիթով։ Անկարող լինելով տպել բոլոր այդ գրութիւնները, մենք ստիպված ենք տպել միայն հաւաքական, խմբակցական, հասարակական բնոյթ ունեցողներից մի քանիսը և յիշատակել միւսները։

Ի միջի այլոց իրանց ցաւակցութիւններն են յայտնել խմբագրութեանս՝

Թիֆլիսից՝ Ս. Անդրէասեան, Մարգար Կիւնէշեան, ներքին-ապօւեցի դերձակ Զոհրաբ, Ցովհ. Կապլանեան, վարդենիսցի (Մուշի դաշտ) Աբրահամ Դաւթեան, Ս. Պապեան, Վահան Ց. Ցովհաննէսեան, Ջիւլհեր Ջանշեան, Բագրատ Ամիրաղեան, սալմաստեցի Ղազար Ղազարեան, Երուանդ Տէր-Գրիգորեան, Կ. Սօլախեան, Արտ. Օհանջանեան։

Բագուից՝ ցրիչ Գրիգոր Աւ. Սարգսեանց, Նիկ. Ղահրաման-Բեխայեան, Հ. Տէր-Գրիգորեան, Մակար Զաքարեան։

Բալախանուց՝ ծխատէր Ղազարոս քահ. Ցովսէփեան, Տիգրան Գ. Սերբերակեանց, բանւոր Բ. Ցակոբջանեան։

Գօրուց՝ Լևոն Դաստակեանց։

Գանձակից՝ Աւ. Սահակեան։

Շուշուց՝ ուսկ. Շուշանիկ Զաքարեան, Լևոն Ցովսէփեան, Գրիգոր Վարունցեան, Արցախեցի։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՓՈՔՐԻԿ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Մաճռուբեան կարօս մբեղորսր

Նահանգական դատարանը վերջերս դատապարտեց մի գործակատարի իր տիրոջից գումարներ իւրացնելու և վատնելու համար։

Դատավճիռը շատ խիստ էր։

Բոլոր իրաւունքների զրկումն և ութ ամիս բանտարկութիւն...

Թուցէ այս դատավճիռը բարքերի մաքրութեան տեսակէտից շատ հարկաւոր է և շատ նպատակայարմար, սակայն արժէր որ դատաւորները, օրէնսդրութիւնը և հասարակութիւնը վերահաս լինեն տիրող կարգերը շրջապատող հանգամանքներին։

Քննենք վերև յիշված երևոյթը...

Գործակատարը իւրացրել է տիրոջից գումարներ...

Այս օրինակը եզակի չէ և երևի շատ հետևողներ կունենայ...

Վերլուծենք...

Գործակատարը՝ կամ աշակերտական նստարանից, կամ ուղղակի ընտանիքից, ընկնում է այս կամ այն գործի մէջ. նրան ղեկավարողը, ուղղութիւն տուողը բնականաբար հանդիսանում է խաղէինը՝ գործի տէրը։

[illegible] յելով այս կամ այն տիրոջ մօտ, այս կամ այն գործում, բնական է որ այստեղ տեսածն ընդօրինակի իր սեփական գործի համար կամ մասնաւոր կեանքի մէջ...

Ուրեմն գործակատարը մեծ մասամբ հանդիսանում է իր բարոյականով, գործելակերպով և աշխարհահայեցողութեամբ իր խաղէինի ընդօրինակութիւնը։

Մեր վաճառականութիւնը, վերցրած ընդհանրապէս, ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ մարմնացած սնանկութիւն։

Հանեցէք մեր վաճառականութիւնից մի քանի տասնեակ լուրջ առևտրական տներ, մնացածը՝ կը տեսնէք որ՝ սնանկացել են իւրաքանչիւրը ամենաքիչը մի անգամ, իսկ շատ-շատերը երկու-երեք, կամ նոյնիսկ չորս անգամ սնանկացողներ։

Ի՞նչ է սնանկութիւնը...

Շատ պարզ և հասարակ բան...

Տեղից շուտ վեր կացող վաճառականը վազում է խոշոր կենտրոններ հնար եղածին չափ շատ պարտքով ապրանք բերելու, բանկերում աշխատում է մեծ մեծ կրեդիտներ բանալ, և ահա մի գեղեցիկ օր իր խանութը դարձնում է իր կնոջ, ազգականի կամ գործակատարներից մէկի անունով։

Դիմող պարտատէրերին գներ են ցոյց տալիս, իսկ վերջիններս, զգալով որ օրէնքը խստութեամբ չէ պաշտպանում իրանց շահերը, աղաչում-պաղատում են և մի կերպ ստանալիք ռուբլին 20—25 կոպէկով զեղչում և պարտքը պակասեցնում...

Այս պարզ և անամօթ գողութիւնը և ուրիշի սեփականութեան յափշտակութիւնը այնքան սովորական բան է դարձել, որ սնանկացող վաճառականը ամօթ անգամ չէ զգում իր ստորագոյն արարքից և սնանկանալուց յետոյ՝ գլուխը աւելի բարձր բռնած՝ շրջում հասարակութեան մէջ...

Իսկ հասարակութիւնը...

Հասարակութիւնը ևս յիշեալ սնանկացող վաճառականի հայեցակէտն ունի սնանկութեան մասին և յիմար է համարում այն վաճառականին, որ շնորհք չունի գոնէ մի անգամ ուրիշի փողերը այդքան հեշտութեամբ տակով անելու։

Այժմ, ընթերցող, արդեօք հասկանալի է այն գործակատարի հոգեբանութիւնը, որը սեփականացնում է իր տիրոջ փողերը. չէ՞ որ ժողովրդական առածով՝ «Գողը գողից գողացաւ, Աստուած տեսաւ զարմացաւ»։ Գործակատարը իւրաքանչիւր քայլափոխում տեսնում է իր տիրոջ կողմից գողութիւն, յափշտակութիւն, ուրիշի փողերի իւրացումն, պլիս՝ այդ արարքների կատարեալ անպատիժ անցնելը... ապա ուրեմն հետևում նրա օրինակին...

Այսպիսի աննորմալ պայմաններում, կարծում ենք, տէրերը, եթէ շահախնդիր են գործակատարների բարի վարք ու բարքի և հարազատ ծառայութեան, պէտք է նախ և առաջ աշխատեն մաքրել իրանց միջավայրը, որ կրթում է գործակատարներին և ապագայ վաճառականներ պատրաստում, և իրանց մաքուր ու մարդավայել գործունէութեամբ օրինակ դառնալ իրանց գործակատարներին. ապա թէ ոչ՝ դատարանի ամենախստագոյն պատիժն անգամ անզօր է մաքրութիւն և ազնւութիւն մտցնել այնտեղ, ուր բուրում է միմիայն գարշահոտութիւն և տիրում է գողութեան և յափշտակութեան գաղափարը...

Ցամենայն դէպս այս տածներովս մի րոպէ անգամ չենք ուզում արդարացնել գործակատարների վարկաբեկող արարքները և կոչ ենք անում գործակատարների ակումբին և գործակատարների փոխադարձ ընկերութեանն աչալուրջ կերպով ուշադրութիւն դարձնել իրանց դասակարգի բարի անուան և համբաւի վրայ։

Աւելորդ չէր լինի, եթէ նրանք ևս պատճառաբանված միջնորդութիւն յարուցանէին կառավարութեան առաջ, այդքան հեշտութեամբ սնանկութիւնների առաջն առնելու համար պատշաճ օրէնքներ մշակելու և հրատարակելու։

Շիրին

ՎԱՆԻ «ԵՐԱՄԵԱՆ» ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

—

Երեքշաբթի, Ալ. Քալանթարի թաղման կարգադիր յանձնաժողովի նիստից յետոյ, կայացաւ մի մասնաւոր խորհրդակցութիւն՝ Վանի «Երամեան» վարժարանին օգնելու հարցի առիթով։

Ինչպէս յայտնի է, այս տարի, երբ Թիֆլիս եկաւ ռուս թղթակից Օլգենինը և Վանի ռուսաց նախկին հիւպատոս Օլֆերևը, նրանք շատ համակրական խօսքերով ծանօթացրին մեզ «Երամեան» վարժարանի օգտակար գործունէութեան հետ։

Այդ վարժարանը հիմնված է 1878 թ. և Վանի ու շրջակայքի համար եղել է բարձրագոյն վարժարան ու տուել է բազմաթիւ սաներ, որոնք յետոյ շարունակել են իրանց ուսումը եւրոպական դպրոցներում և հասարակութեան պիտանի անդամ դարձել։ Վարժարանը այս տարվանից ընդարձակել է իր ծրագիրը։ Սակայն որովհետև նա նախորդ տարիներից ունեցել է պարտքեր և այժմ ևս ծրագրի ընդարձակումը նոր ծախքերի դուռն է բանում, ուստի վարժարանի հիմնադիր և տնօրէն Երամեանը վերջերս եկել է Թիֆլիս, որպէսզի բարերար անձանց աջակցութեամբ կարողանայ ցոցել վարժարանի դեֆիցիտը և նրան դնել ապահով վիճակի մէջ։

Խորհրդակցութեան արդիւնք եղաւ այն, որ ընտրվեց մի յանձնաժողով (բժշկ. Բ. Նաւասարդեան, Հ. Առաքելեան, Ալ. Մելիք-Ազարեան, Մկրտիչ Քալանթարեան, Ս. Մալխասեան, բժ. Ա. Շխեան և Աւ. Եզեկեան), որպէս զի սա միջոցներ որոնէ և դիմումներ անէ թէ Թիֆլիսում և թէ այլ տեղեր՝ աջակցել «Երամեան» վարժարանին և դրանով Վանին ու նրա շրջակաների ուսումնածարաւ մատաղ սերնդին։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՐԻ՛ ՍԻՐԵՄ, ԳՆԱ՛ ՄԵՌԻՐ

—

Մեր թաղումները փայլուն յոբելեաններ են, իսկ յոբելեանները՝ աղքատ թաղումներ։ Ցիշեցէք Բաղդասար Դոլուխանեանի թաղումը... և աշխատեցէք նոյն եռանդով... Ե՞րբ հայ տաղանդը կարող է կշտանալ։ Գնա մեռիր, արի սիրեմ։ Միթէ Զաւարեանը միայն ողբերի էր արժան։ Իմ արիւնը նրանից կարմիր չէ։ Արի՛ սիրեմ, գնա մեռիր։ Ֆոնդերը տեղում են անձրևի և կարկուտի նման, իսկ հաւաքվում են կոպէկներ։ Ցուսահատ սիրահարներ ցուցամոլութեան։ Նախ դպրոցական ֆոնդ, յետոյ ֆոնդեր...

I

Մեծ թաղումների շաբաթ...

Թաղեցինք Քալանթարին, թաղեցինք Խատիսեանին, թաղեցինք Զաւարեանին։

Շքեղ, փարթամ, հարուստ և փայլուն թաղումներ, օտարների աչքերը ապշեցնող և շլացնող։

Եւ հազարաւոր ցաւակցական հեռագիրներ ամեն մի անկիւնից, ուր բաղդի թէ անբաղդութեան բերմամբ ապրում է, շնչում է հայը։

Գեղեցիկ, զգածված քարոզներ, ճառեր, նամակներ և անվերջ, աղի ծով արտասուքներ։

Ամենքը իմացան, հասկացան, որ Քալանթարը, Խատիսեանը և Զաւարեանը մեր մայլ կեանքի սուկ խաւարում մի-մի լուսատու աստղեր էին փայլուն, աղքատ, մութ հայի երկինքը շքեղ լուսաւորող։ Բայց ինչու միայն թաղման ժամանակ այդ իմացանք և հասկացանք։ Ո՞ւր էինք մենք առաջ, երբ Քալանթարը, Խատիսեանը և Զաւարեանը մեր մէջ էին ապրում, առողջ, լի կեանքով, կարօտ մեր սիրոյն և ուշադրութեանը։ Ինչու մենք չէինք թեթևացնում նրանց կրած լուծը։ Ինչու չէինք երկրպագում նրանց գաղափարներին և չէինք հետևում նրանց։ Ինչու...

Հայերս ի բնէ տաղանդաւոր գերեզմանափորներ ենք։ Մենք թաղելու ճաշակ և հանճար ունենք։ Մեր թաղումները դառնում են փայլուն յոբելեաններ, իսկ մեր յոբելեանները մնում աղքատ թաղումներ...

Մի ազնիւ, բարի, ինձ սիրող ու յարգող պարոն ինձ գրում էր Բագուից. «Մշակն արժանի է վարձոյ իւրոյ. ձեր ջանքը ի զուր չի կորչի, այժմէն իսկ մեր բագուեցիք ձեզ անուանում են «երկրորդ Բաղդասար Դոլուխանեան». յիշեցէք նրա թաղումը... և աշխատեցէք նոյն եռանդով...»։

Այդպէս էլ գրված էր ամենասուրբ պարզութեամբ՝ «յիշեցէք նրա թաղումը...»։

Պէտք էր յիշել այդ թաղումը՝ «եռանդով աշխատելու» համար. շքեղ, փառաւոր թաղումը. դա ազգի միակ վարձատրութիւնն է մեր բոլոր տաղանդների համար։

Չը գիտենք ողջունել, բարեւել մեր տաղանդներին. մենք ամուր պահում ենք նրանց համար միայն մեր վերջին ողջոյնը, որ իրանց օրով նրանք չը տեսնեն մեր յարգանքը, սէրը, որ իրանց օրով չուրախանան...

Գնա մեռիր, արի սիրեմ...

Սկզբից մեռիր, յետոյ կը սիրեմ, կողբամ, կարտասվեմ, անվերջ աղի, ծով արտասուքներով...։

Միքայէլ Նալբանդեանցին այնպիսի հոծ բազմութեամբ և այնպիսի շքեղութեամբ թաղեցին Նոր-Նախիջևանում, որ Պետերբուրգից ուղարկված էր մի սենատոր քննելու այդ «գործը», և հին մագիստրատում կայ և այժմ մի այդպիսի «գործ»։

Ցիշո՞ւմ էք Գր. Արծրունու շքեղ թաղումը։ Ինչպիսի՜ յորդառատ արտասուքներ թափեցինք Գամառ-Քաթիպայի թաղմանը։

Կարօտութեան մէջ մեռան և Միքայէլ Նալբանդեանը, և Գրիգոր Արծրունին, և Գամառ-Քաթիպան...։

Պէտք էր մեզ համար նրանց մահը, որ մենք նրանց հասկանայինք, իմանայինք, գնահատէինք։

Ուրեմն կայ վերջապէս մի գեղեցիկ օր, երբ և հայ տաղանդը կարող է կշտանալ, մոռանալ իր տառապանքները, իր կարօտը, նոյնիսկ ձեռք բերել հարստութիւն. բայց ափսոս, դա գեղեցիկ օր չէ, դա սգի, լացի, թաղման օրն է, երբ մենք կարօտ չենք արդէն հացի և կարողութեան, երբ մենք կուշտ ենք ամեն բանից...

Եթէ հայ տաղանդները սկզբից մեռնէին, յետոյ ծնվէին...

Եթէ կարելի լինէր նախ թաղում, յետոյ կնունք...

Ո՜րչափ մենք բաղդաւոր պիտի լինէինք...

II

Գնա մեռիր, արի սիրեմ...

Սկզբից մեռիր, յետոյ կը սիրեմ, կողբամ և կարտասվեմ անվերջ աղի, ծով արտասուքներով...

Ինչու հակառակը չէ՝ արի սիրեմ, գնա մեռիր...

Թող այդ հակառակը յաղթէ։

Արի՛ սիրեմ, գնա մեռիր...

Արի՛ քեզ սիրեմ, հայ տաղանդ, արի քեզ սփոփեմ, մխիթարեմ, քեզ կշտացնեմ, ապահովեցնեմ, հայ տաղանդ. աշխատէ խաղաղ, անվրդով, չը մտածելով անգամ, որ վաղը փողոցում կը մնան զաւակներդ հետ քաղցած, ծարաւ. արի սիրեմ քեզ, հայ տաղանդ, հերկէ հայ երկիրը, մեր մայր երկիրը և ուրախացրու հայ սրտերը. յետոյ. յետոյ ոչինչ, գնա և մեռիր...

Բայց մենք տաղանդաւոր գերեզմանափորներ ենք. մենք թաղելու ճաշակ և հանճար ունենք։ Չէ՞ որ մեր թաղումները դառնում են փայլուն յոբելեաններ, իսկ յոբելեանները մնում են աղքատ թաղումներ, և... մէկիկ-մէկիկ մենք կը թաղենք մեր բոլոր տաղանդաւոր գործիչներին, գրողներին, կը կատարենք շքեղ, փարթամ, հարուստ, փայլուն, օտարների աչքերը ապշեցնող և շլացնող թաղումներ, կը հանենք հրապարակ մեր սրտի կսկիծը, ցաւը, մեր անվերջ աղի, ծով արտասուքները, և ողջ աշխարհը միայն մահից յետոյ կիմանայ, որ մեռնողը ազնիւ էր, շիտակ, տաղանդաւոր և... կարօտ... կարօտ մեր սիրոյն և օգնութեանը։

«Գնա մեռիր, արի սիրեմ»-ը մի փարիսեցիութիւն է, մի կեղծ սուտ, որով մենք ապրել ենք առաջ, ապրում ենք այժմ և այլևս չը պիտի ապրենք։

Միթէ փառաւոր թաղումը պիտի լինի միակ վարձատրութիւն հայ տաղանդների համար։

«Ցիշեցէք նրա թաղումը... և աշխատեցէք նոյն եռանդով»։

Նոյն եռանդով... թաղվելու համար, թէկուզ փառաւոր...

Ի՞նչ օգուտ մեռնողին սուգ, արտասուք և թաղում ամենահարուստ, ամենափառաւոր...

Տեսէք ահա ողջ աշխարհը ողբում է Զաւարեանին։

Բայց միթէ Զաւարեանը միայն ողբերի էր արժան և կարօտ։

Լսեցէք ի՛նչ է գրում նրա մասին մի տաղանդաւոր հայ գրող. «Անմահ Սիմոնի մահը կայծակի պէս ազդեց վրաս. շատ քիչ կան այդպիսի մեծ հոգիներ, և կարծէք թէ մահն էլ այդպիսի երկնային հոգիների ետևից է ընկած. սակայն նա զոհ գնաց իր մաքրութեան և ազնւութեան, իր ասկետական կէս-կուշտ, կէս-քաղցած կեանքին. ափսոս, հազար ափսոս...»։

«Կէս-կուշտ, կէս-քաղցած կեանքին»... լսո՞ւմ էք, բարեկամներ, որ այնքան լալիս էք այժմ. գիտէի՞ք այդ արդեօք թէ ոչ. ինչու լաւ էիք, ինչու չէիք օգնում և ինչու այժմ հարայ-հրոց էք հանում...

Ձեզ հաւատում ձեր արտասուքներին, դուք սուտ էք, բոլորդ սուտ։ Եւ ահա լսեցէք դարձեալ, ստախօսներ, թէ ինչպէս է շարունակում իր նամակը մեր տաղանդաւոր գրողը. «Սիմոնի մահից յետոյ ոչ մի բան աչքիս չի երևայ. իմ արիւնը նրանից կարմիր չէ։ Նա ապրում էր 80 ֆրանկով, իսկ հիմա ամեն կողմից վայնասուն է բարձրացել՝ թէ մեռաւ։ Մնում է, որ Ռոստոմն էլ մեռնի, որ պատկերը լրիւ լինի»։

Այսպէս ահա ամսական ութսուն ֆրանկով (29 ր. 60 կ.) ապրում էր կէս-կուշտ, կէս-քաղցած Զաւարեանը, այն Զաւարեանը, որ անձնական թշնամիներ էլ չունէր, այն Զաւարեանը, որ մտածում էր բոլորիս մասին և որի մասին ոչ ոք մեզանից չէր մտածում, չէր հոգում, այն Զաւարեանը, որին մենք ողբում ենք այժմ։

Բայց քանի՜ գրօշ կ՚արժէ մեր ողբը, մեր ցաւակցութիւնը, մեր արտասուքները, մեր հեռագիրները, մեր նամակները, եթէ Զաւարեանը ամսական 29 ր. 60 կ. ապրում էր կէս-կուշտ, կէս-քաղցած...

Այսքան էլ փարիսեցիութի՜ւն...

Ինչու անպատճառ պէտք է մեռնել, որ մենք սիրենք, և ինչու կեանքի և կրօնքի բոլոր ծէսերից մենք միայն սիրել ենք և ընդունում մէկը՝ թաղումը։

Կարծես թաղելով՝ մենք հանգստանում ենք, ազատվելով մեր տաղանդներից, որ մեր անմաքուր խղճերի ուժեղ խայթոցներ են։

Կարծես թաղելով, մենք հրճվում ենք, ուրախանում։

Տեսա՞ք ինչ հեռագիրներ, ինչ խօսքեր... փառաւոր թաղում, ամեն բան կարգով և կարգին և կարծես մենք նայում ենք մեր վրա հայելու մէջ, նայում ենք և զմայլվում. հը՞, գեղեցիկ ենք մենք, չէ՞, մենք՝ յուղարկաւորներս. ո՞ւր է պատկերահանը... փառաւոր թաղում...

Եւ հանգիստ սրտով, մաքուր խղճով մենք սպասում ենք մէկ ուրիշ տաղանդաւորի մահին, որ գործում է եռանդով, որ պարտական է վերջապէս գործել եռանդով. չէ՞ որ նա պիտի յիշէ փառաւոր թաղումներ...

«Գնա մեռիր, արի սիրեմ»-ը եղել է միշտ մի անէծք հայերիս համար։

«Գնա մեռիր, արի սիրեմ»-ը թող լինի այսուհետև մեր հրաժարիմքը ի սատանայէ...

III

Մոռանանք «գնա մեռիր, արի սիրեմ»-ը։

Ասենք, արի սիրեմ, գնա մեռիր։

Ասենք մեր տաղանդներին. դուք ապրելու իրաւունք ունէք, դուք պէտք է ապրէք՝

ԽԱՐԿՕՎԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱԿՄԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

—

Ներքին գործերի մինիստր Մակլակովը ընդունեց Խարկովի բժշկական ընկերութեան յատուկ պատգամաւորութեան, որ փակվել է փոխ-նահանգապետ Կօշուր-Մասալսկիի կարգադրութեամբ, կանոնադրութիւնը խախտելու համար։

Լսելով պատգամաւորութեան բացատրութիւնները, Մակլակովը ասաց նրան, որ նա արդէն ծանօթացել է բոլոր գործի հետ Խարկովի նահանգապետ Կատէրինիչի արած զեկուցումից։

Մինիստրն ապա յայտնեց, որ Խարկովի բժշկական ընկերութեանը կը թոյլատրվի գումարել անդամների ընդհանուր ժողով կանոնադրութիւնը վերաքննելու ու փոխելու համար։ Եթէ նահանգական առեանը այդ փոփոխութիւնները գտնէ ընդունելի, այն ժամանակ նա, Մակլակովը, նահանգապետից համապատասխան հաղորդագրութիւնն ստանալուց յետոյ, անմիջապէս կառաջադրէ սենատին՝ փոխելու ընկերութիւնը փակելու կարգադրութիւնը։

ՄԱՀՄԵԴԱԿԱՆՆԵՐԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

—

Բագւում, «Սաֆա» լուսաւորական ընկերութեան նախաձեռնութեամբ, կազմակերպվել է մի մասնաժողով յայտնի մահմեդական դրամատուրգ Նաջաֆ-բէկ Վէզիրովի գրական ու հասարակական գործունէութեան 40-ամեակը տօնելու համար։

Մասնաժողովի նախագահ ընտրվել է քաղաքային վարչութեան անդամ Ի. Հէյդարովը, նախագահի օգնական՝ Տ. Թաղիեվը, քարտուղար՝ Քաբուլովը։

Հէյդարովի նախագահութեամբ յօբելեանական մասնաժողովը վճռել է.

1) Յօբելեանական հանդէսը կատարել Բագւում Հ. Զ. Ա. Թաղիեվի թատրոնում նոյեմբերի 15-ին.

2) Ուղարկել Ռուսաստանի բոլոր բարեգործական և կրթական հաստատութիւններին հրաւիրագրեր.

3) Ուղարկել հրաւիրագրեր Բագւում գտնվող բոլոր բարեգործական հիմնարկութիւններին առանց ազգի խտրութեան։

Թաղիեւն ընտրված է յօբելեանական մասնաժողովի պատուաւոր նախագահ։

Յօբելեանի օրը կը ներկայացվի յօբելեարի պիէսներից մէկը։

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

—

Նոյեմբ. 12-ին Թիֆլիսի նահանգական դատարանի 2-րդ քրէական բաժանմունքում քննվեց Ներսիսեան դպրոցի նախկին գանձապահ Սողոմոն Ալիխանեանի գործը, որ, ինչպէս յայտնի է արդէն, մեղադրվում էր դպրոցին պատկանող գումարներից 5046 րուբլի կեղծ չեկերի միջոցով վատնելու մէջ։

Գործի առիթով կանչված էին մօտ 30 վկաներ, որոնց թւում նաև Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձուներից։

Դպրոցի շահերը պաշտպանում էր դպրոցի պաշտօնական հաւատարմատար Կարճիկեան, իսկ մեղադրվողին՝ երդւ. հաւ. Ջելենսկին, որ խնդրեց դատարանին ընդունել, թէ Ալիխանեանը վատնումը կատարել է թեթևամտութեամբ և ոչ թէ կեղծիքներ կատարելով։

Մեղադրեալը իր վերջին խօսքում մատնանշեց, որ աւելի քան 23 տարի նա ծառայում է և միշտ էլ ձեռքում ունեցել է խոշոր գումարներ, սակայն երբէք ոչ մի կոպէկ չէ իւրացրել և չէ վատնել. «Ես, ասում է մեղադրեալը արտասուքով, երբէք չեմ եղել սրիկայ ու խաբեբայ. նայեցէք իմ հոգու խորքը նախքան ինձ դատապարտելը։ Ես միայն զոհ դարձայ օրհասական պատահականութեան և սեփական թեթևամտութեան. եղէք մեծահոգի դէպի ինձ»։

Նահանգական դատարանը դատապարտեց Սող. Ալիխանեանին բոլոր առանձին ու ստացուածքային իրաւունքներից զրկման և բանտարկութեան 5 ամիս ու 10 օրով։

Դատարանը բաւարարութիւն տուեց նաև քաղաքացիական 5046 րուբլի պահանջին։

—

Գանձակ, 11 նոյեմբերի

Նոյեմբերի 8-ին, Թիֆլիսի շրջանային պալատի սեսիան լսելով Գանձակի գաւառի Փիր գիւղացի Ցոլհաննէս քահ. Խօջայեանի և միւս մեղադրեալների գործը, որոնք մեղադրվում են 102 յօդ., որոշեց յետաձգել գործը կարևոր վկաների բացակայութեան պատճառով։ Գանձակեցի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

✦ Այսօր, այրի կայսրուհի Մարիա Ֆէօդորովնայի ծննդեան օրը, կը կատարվի մաղթանք զինւորական տաճարում։

✦ Այսօր փոխարքայի պալատում խնդրատուների ընդունելութիւն չի լինի։

✦ «Бирж. Вѣд.»-ն հաղորդում է, որ, լուրերի համաձայն, Կովկասի փոխարքայի զինւորական մասի օգնական գեներալ-ադիւտանտ Շատիլովը հրաժարվում է իր պաշտօնից։

✦ Կովկասի փոխարքային ներկայացան Թիֆլիսի ոստիկ. նապետ գեներալ Ջասիպկինը և քաղաքագլխի պաշտօնակատար իշխ. Ա. Արղութեան-Երկայնաբազուկը։

✦ Նոյեմբ. 11-ին տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի նահանգական գիւղատնտեսական խորհրդակցութեանը կից կազմված ագրոնոմիական մասնաժողովի նիստը, ուր քննվեց Կովկ. Կայս., Հայ և Վրաց Գիւղատնտեսական Ընկերութիւնների միջնորդութիւնները նպաստ յատկացնելու մասին։ Առաջինը նրանցից խնդրում է 2500 ր., կօօպերացիայի հրահանգիչների ու բրօշիւրներ հրատարակելու համար, երկրորդը խնդրում է 15,000 ր., գիւղատնտեսական ձեռնարկութիւնների համար, իսկ երրորդը 65,000 ր.—պտղատու ծառեր, ամերիկական որթեր տնկելու և փորձնական պտղատու այգիներ հիմնելու։ Մասնաժողովը կարծիք յայտնեց, որպէսզի նպաստ խնդրող գիւղատնտեսական ընկերութիւնները համաձայնեցնեն իրանց գործունէութիւնը աշխատանքների այն ծրագրին, որպիսին մշակվելու է ագրոնոմիական զէմստվային յանձնաժողովի ձեռքով և դրա համեմատ էլ փոփոխեն իրանց նախահաշիւները։ Վերջում ագրոնոմ Իվանովը առաջարկեց յատկացնել 9000 րուբլի հողային աշխատանքների համար։ Մասնաժողովը սկզբունքով համաձայնեց դրան։

✦ Նոյեմբերի 12-ին կայացաւ Կովկ. Գիւղատնտ. Ընկերութեան խորհրդի նիստը անբերրիութիւնից վնասված նահանգների օգնութեան միջոցների մասին խորհրդակցելու։ Որոշվել է նոյեմբերի 19-ին գումարել Ընկերութեան ընդհանուր ժողովը, իսկ առ այժմ 1) միջնորդութիւն յարուցանել իշխանութեան առաջ էժանացնել հացի թեփի փոխադրութեան ծախքը Հիւսիսային-Կովկասից, ուր գները էժան են, 2) միջնորդութիւն յարուցանել տաւարը թեփով կերակրելու փորձի կազմակերպութեան մասին և 3) միջնորդել իրաւունք տալ վնասված ազգաբնակութեան ձրիաբար արածացնել իրանց տաւարը պետական արօտատեղերում և անտառներում։

✦ Այսօր, հինգշաբթի, ամսիս 14-ի առաւօտեան ժամը 12-ին, նշանակված է «Մեղու» աշխատանքի տան ընկերութեան տարեկան ընդհանուր ժողովը Զգրաշէնի ծխական դպրոցի դահլիճում։ Զբաղմունքի առարկաներն են՝ հաշւետւութիւն 1911 և 1912 թւականների, 1913 թւի նախահաշւի հաստատումը, ընտրութիւններ վարչութեան 7 անդամի, 5 փոխանդամի և վերստուգիչ յանձնաժողովի 3 անդամի։

✦ Այսօր Կ. Հ. Բ. Ընկ. դահլիճում ցերեկով նշանակված է Հայ Գրողների Ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովը, իսկ երեկոյեան միևնոյն տեղում նոյն Ընկերութեան երեկոյթը։

✦ Բագուի նաւթարդիւնաբերողների համագումարի խորհուրդը նշանակել է 1000 րուբլի Թիֆլիսում ստացաբանական գործի առիթով գումարվելի V համագումարի կազմութեան գործի համար։

✦ Նոյեմբերի 11-ից սկսվել է Նաւթլուղ—Կախէտիայի երկաթուղային գծի կառուցումը։

✦ Կովկասեան քաղաքների ներկայացուցիչների համագումարին մինչև երէկ ցուցակագրվել են 158 պատուիրակներ։

✦ Ինչպէս գիտենք, ածուխը վերջերս թանգացել է։ Այժմ պարզվում է, որ դրա պատճառը այն է, որ մի քանի խոշոր առևտրականներ սինդիկատ են կազմում և անտառներում քիչ քանակութեամբ ածուխ են պատրաստել տալիս գինը բարձր պահելու համար։

✦ Մինչ գործակալական հեռագիրը որոշում է Բաթումում Խաչատրեանների գործարանի հրդեհի վնասը մօտ մի միլիօն րուբլի, «Т. Л.»-ի թղթակիցը հեռագրով այդ վնասի չափը որոշել է 50,000 րուբլի։

✦ Մինչև օրս Թիֆլիս քաղաքից ընդունվել են այս տարի զինւորական ծառայութեան ընդամենը 157 երիտասարդ. պակասում են սահմանված թւից 125 հոգի։

✦ Թոյլատրված է նոր սպանդանոցում պահել մորթած անասուններ սառցային մասերում, ի նկատի ունենալով որ ներկայումս անասունների կերը բաւական թանգացել է։

✦ Հոկտեմբեր ամսում 147 վարակիչ հիւանդութիւնների դէպքից միայն 105-ը ընկնում է քութէշ հիւանդութեան։

✦ Մի քանի հոգի խնդրամատոյց են եղել իշխանութեան՝ թոյլատրելու հիմնել Թիֆլիսում «սպասաւորների պրոֆեսիօնալ միութիւն», նրանց դրութիւնը բարելաւելու և դասակարգային ինքնաճանաչումը զարգացնելու նպատակով։

✦ Շաբաթ, նոյեմբ. 16-ին, Հասարակական ակումբում տեղի կունենայ երեկոյթ, նուիրված ռուս յայտնի գրող Ի. Տուրգենեւի յիշատակին, մահվան այս օրերս լրացած 30-ամեակի առիթով։ Ռեֆերատ կը կարդայ այդ առիթով Շամովը, իսկ վերջում կը լինի գրայց։

✦ Թիֆլիսի դումայի ձայնաւորներից Ա. Բաբեանը, Սուլթաբրիձէն, Վասիլեվը և այլք կարդալու են դասախօսութիւններ կովկասեան քաղաքների ներկայացուցիչների համագումարին։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

—

«Русскія Вѣдомости» 1863—1913. Сборникъ Статей. 312+220, պատկերներով, ինքնաձեռագրերով։

Վերև յիշված վերնագրով մի ստուար հատոր է հրատարակել «Рус. Вѣд.»-ն իր 50-ամեակի առիթով։ Գիրքը բաղկացած է երկու մասից. առաջին մասում տրվում է լրագրի 50-ամեայ ամփոփ պատմութիւնը, գրված Վլ. Րօզենբերգի հմուտ գրչով, զետեղված են բազմաթիւ ու գնահատելի յիշողութիւններ, կապված թերթի և նրա խմբագիրների հետ։ Երկու յօդուածներում Ֆ. Կօկօշկինը և Ալ. Կիզիվէտտէրը բնորոշում են «Рус. Вѣд.»-ի դերը սահմանադրութեան՝ նախօրեակին եղած ժողովներում և առաջին Պետական Դումայի օրերում։ Լեվ Տոլստոյին, Շչեդրինին և Գլէբ Ուսպէնսկիին և նրանց մասնակցութեանը «Рус. Вѣд.»-ի մէջ նուիրված յօդուածները և հետաքրքրաշարժ են և ունեն գրական պատմական մեծ արժէքներ։ Վերջապէս յիշատակված են այն բոլոր պատիժները, որ կրել է թերթը իր գոյութեան ընթացքում. դադարեցված է եղել երեք անգամ, արգելված է եղել հատավաճառը 13 անգամ շուրջ 1297 օր, որ ասել է՝ մօտ 4 տարի, նոր ռեժիմի օրերում գրաւվել են 10 համարներ և թերթը տուգանք է տուել 17550 րուբլի (1907 թւից մինչև մեր օրերը)։

Երկրորդ մասում, որ մի ամփոփ բիբլիօգրաֆիական տեսութիւն է, թւված են այն բոլոր անձինք, որոնք երբևիցէ մասնակցել են թերթի մէջ. այստեղ զետեղված են շատ աշխատակիցների կենսագրութիւններ և ինքնակենսագրութիւններ, որոնցից մի քանիսը, եթէ չենք սխալվում, գրական նորութիւններ են (օր. Պեշեխօնովի, Բելօրուսովի). բոլոր յօդուածները, ինքնակենսագրութիւնները բնորոշում են թերթը, նրա կրթիչ մեծ դերը ընթերցողների շըրջանում, իրա հրապարակախօսական շկօլան։ Չը կրկնելով մեր ասածն ու գրածը թերթիս մասին («Մշակ» № 221) բաւականանանք Վլ. Կօրօլենկոյի բնորոշումով. «Թերթիս մէջ միշտ եղել է շատ գիտութիւն, շատ լըջութիւն, շատ կոռեկտ ինքնազըսպում և այդ ինքնազսպման տակ մշտապէս զարկել է վառ քաղաքացիական զգացմունք»։ Ահա նոյն փայլուն հրապարակախօսի խոստովանութիւնը. «Շնորհիւ «Рус. Вѣд.»-ի մէջ մասնակցութեանս՝ ես անցայ լուրջ հրապարակախօսական շկօլա, որ ղեկավար է ամբողջ գաւառական մամուլին»։

Ջերմ կերպով յանձնարարում ենք գիրքը ռուս հասարակական մտքի հոսանքներով հետաքրքրվողներին։ Պետ. Զաքարեան

ՆՈՐ ՍՏԱՑՎԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

1) «Դիւան Հայոց Պատմութեան». Սիմէօն կաթողիկոսի յիշատակարանը. հրատ. Գիւտ ա. ք. Աղանեանցի, Թիֆլիս, 1913 թ.՝ էջ 504, գ. 4 ր.։ 2) «Պատմագիրք հայոց». Մովսէս Խորենացի. Թիֆլիս, 1913 թ., էջ 396, գ. 2 ր.։ 3) «Ուրուագիծ պատմութեան հայոց», գօկտ. Ն. Տաղաւարեանի, Կ. Պօլիս, 1913 թ., էջ 120, գ. 5 ղրշ.։ 4) «Չար ոգի», դրամա 5 արար., Շիրվանզադէի, Թիֆլիս, 1913 թ., էջ 143, գ. 75 կ.։ 5) «Նամուս», դրամա 4 արար., Շիրվանզադէի, Թիֆլիս, 1913 թ., էջ 126, գ. 75 կ.։ 6) «Сказка», драматическій этюдъ въ одномъ дѣйствіи, Манвельяна, переводъ Лео Миракяна, Москва, 1913 г., ст. 16, цѣна 40 к., 7) «Նոր ընկերուհի» մանկական պիէս, 1 արարուածով, Բարայեանի, Թիֆլիս, 1913 թ., էջ 31, գ. 10 կ.։ 8) «Թերակօյա գիւղական ուսումնարան», ճապօնական դրամա, 1 արարուածով, Թարգմ. Աստղիկ Սմբատեանի, Թիֆլիս, 1913 թ., էջ 24։ 9) «Ազգագրական Հանդէսի» XXIV գիրք (1913 թ. № 1), Թիֆլիս։

ՌԱԲԻՆԴՐԱ ՆԱԹ ՏԱԳՕՐԷ

—

Հեռագրից յայտնի դարձաւ, որ Նոբէլեան մրցանակը այս տարի գրականութեան համար ստացաւ Եւրօպայում քիչ յայտնի, բացի Անգլիայից և մասամբ Գերմանիայից, ներկայ ժամանակի աչքի ընկնող բանաստեղծներից մինը՝ Ռաբինդրա Տագօրէն։

Տագօրէն հնդիկ է ծագումով և պատկանում է կուլտուրական մի ընտանիքի, որի անդամներից շատերը ժողովրդի մէջ սրբի հռչակ են վայելում։ Նորագոյն ժամանակում մահարաջա Բօհադուր Տագօրէն հիմնել է Հնդկաստանի ամենամեծ գրադարանը և պատկերասրահը։ Ռաբինդրայի հայրը՝ բաջա Սուրինտօ Մօգուն-Տագօրէն վերածնեց հնդկական երաժշտութիւնը և ստեղծեց նրա համար առանձին նօտային սիստեմ։

Ռաբինդրա Նաթըքիր կրթութիւնը ստացաւ Անգլիայում և ինքը թարգմանեց իր գրուածքներից շատերը անգլերէն, բայց թէև իր մտաւոր կարողութեամբ բառիս բուն նշանակութեամբ եւրօպացի է, նա չը խզեց իր կապը հայրենիքի և նրա պատմութեան ու հին գրականութեան հետ և իր գրուածքների նիւթը քաղում է սանսկրիտեան դարաշրջանի առասպելներից ու հէքեաթներից։ Նա վարպետօրէն մտնում է ժողովրդական զգացմունքին։ Առանձին աջողութիւն ունեցան նրա երգերը, ուղղված Գերագոյն Սկզբին։

Ներկայումս բանաստեղծը 52 տարեկան է։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 7 նոյեմբերի

«Մշակի» № 241-ի մէջ «Հայկական Թատրօն» վերնագրով յօդուածի հեղինակ պ. Պօլօնիուսը քննադատելով երիտասարդ դերասան Փափազեանի խաղը «Քինի» դերի մէջ՝ անուանեց ինձ անխոհեմ և թատրօնի թշնամի, որովհետև «Մշակի» № 233-ում լոյս տեսած յօդուածիս («Հայոց Թատրօն») մէջ ես Փափազեանի խաղը Կօրրադոյի դերում («Ոճրագործի ընտանիքը» պիէսում), շիտակ և ոչ անձնական հաշիւներից դըրդված, գովել էի։

Եւ ճիշդ որ, այդ ներկայացման երեկոյ, միջնարարներին, Փափազեանի մասին բոլորի բերնից այն կարծիքն էր լսվում, թէ «իսկապէս ընդունակ և շնորհալի դերասան է և խոստանում է մեծ ապագայ»։

Սկսենք նոր կեանք, նոր նշանաբանով՝ արի սիրեմ, գնա մեռիր...

Ապացուցենք, որ մենք գիտենք ոչ միայն թաղել, ապացուցենք, որ մեզ համար տաղանդի կեանքը վեր է քան թէ նրա մահը, որ աւելի լաւ է նրան կերակրել, քան թէ թաղել փառաւոր։

Թող խաղաղ հանգչեն գերեզմաններում մեռեալները, մեր մեծ վաստակաւորները և մշակները։ Մենք նրանց չը վարձատրեցինք, գիտցանք միայն թաղել։

Տանք միջոցներ ապրելու կենդանիներին, նրանց արիւնն էլ կարմիր է...

Չը կրկնենք մեր սխալները...

IV

Այդ սխալներից մէկն էլ ֆօնդերն են...

Քալանթարի ֆօնդ։

Ջաւարեանի ֆօնդ։

Խատիսեանի ֆօնդ։

Ֆօնդերը տեղացին անձրևի, կարկուտի նման, իսկ հաւաքվում են կոպէկներ։

Ֆօնդը միայն է, միայն տոկոսը պէտք է ծախվի։ Իսկ մենք հանգանակել ենք միայն... տոկոսներ մի տարվայ համար և անուանում ենք ֆօնդ, ֆօնդեր։

Աւելի խելացի և աւելի համեստ կը լինէր բոլոր գումարները յատկացնել դպրոցական ֆօնդին յայտնի նպատակով, որպէսզի Քալանթարի, Խատիսեանի և Ջաւարեանի անուան դպրոցներ բացվէին։ Դա կը լինէր իրագործելի, բայց դա կը լինէր համեստ։ Եւ ահա մենք մի ընդհանուր ազգային ֆօնդ չը կազմած՝ նոր ֆօնդեր ենք կազմում ու իրար աչքը չլացնում և իրար խաբում, մոռացած բոլորովին որևիցէ համեստութիւն...

Դա արգասիք է մեր յուսահատ սիրահարութեան ցոյցերի և ցուցամոլութեան։

Ի՞նչ ֆօնդ։ Մի ֆօնդ։ Մենք կը կազմենք երեք, չորս, տասը ֆօնդեր...

Մէկը ուղարկում է խմբագրատուն տասը րուբլի և խնդրում է այս-ինչ ֆօնդ ստեղծել, մէկ էլ տեսար՝ տասը տարուց յետոյ կը տան ձեզ մի հարց, թէ ինչ եղաւ այս-ինչ գումարը։ Գումարը՞։ Ի՞նչ գումար։ Թշուառ կոպէկներ...

Մեզանում 10 րուբլով աշխատում են անմահութիւն ձեռք բերել։

Դուք նախ և առաջ սկզբից մի դպրոցական ֆօնդ իրագործեցէք, յետոյ կերազէք ուրիշ ֆօնդեր կազմել։

Դպրոցական ֆօնդը մի մեծ գործ է. մի մանրացնէք նրան։

Նա արդէն սուրբ է և նուիրական մեզ համար։

Յատկացրէք բոլոր ձեր ժողոված գումարները դպրոցական ֆօնդին, և ազգը կը խոնարհի ձեր արդար վճռի առաջ։

Միթէ Քալանթարի, Խատիսեանի, Ջաւարեանի գեղեցիկ երազը չէր, տեսնել մի օր ամեն մի հային գրագէտ, ուսեալ, զարգացած, խելօք, որչափ կարելի է՝ շուտ։

Միայն դպրոցը կիրագործէ նրանց երազը, այն դպրոցը, որի դռները կը լինեն բաց բոլոր հայերիս համար, անխտիր, հարուստ թէ աղքատ։

Առանձին ֆօնդեր ստեղծելով դուք կը յետաձգէք այդ բարի նպատակը և կը դժուարացնէք նրա իրագործումը օր առաջ։

Թաղումներ փառաւոր, երեք-չորս ֆօնդեր—դրանք ցոյցեր են։

Զարթնենք մեր երազներից։ Բաւ են մեզ ցոյցեր, վնասակար են այդ ցոյցերը։

Եկէք բոլորս ձեռք-ձեռքի բռնած երդվենք այսուհետև չը մոռանալ երբէք այն բոլոր մեծ և փոքր Քալանթարներին, Ջաւարեաններին, Խատիսեաններին, որ ապրում են, աշխատում, գործում մեր մէջ, մեզ հետ, մեզ համար, որ կարօտ են մեր ուշադրութեան, մեր գնահատման, մեր օգնութեան, և սենք նրանց ամեն մէկին առանձին-առանձին, սենք յարգանքով, կարեկցութեամբ և սիրով՝

Արի՛ սիրեմ, գնա մեռիր...

Արի սիրեմ, հայ տաղանդ, յետոյ... յետոյ ոչինչ, գնա և մեռիր, հայ հողը հերկած...

Գր. Ջալալեան

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑԻ ԼՈՒԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ *)

III

Աւտօնօմ կազմ ունեցող վայրը ղեկավարվում է իր սեփական օրէնսդրութեամբ (ինչպէս և վարչական մեխանիզմով), որը, սակայն, չը պէտք է հակասէ համապետական օրէնսդրութեան. նա չէ կարող ունենալ իր սահմանադիր ժողովը, ուստի և սահմանադրութիւնը։ Աւտօնօմ վայրը իր ինքնօրինութիւնը ստանում է կենտրոնական իշխանութիւնից, այն ինչ ֆեդերատիվ վայրը՝ այլ ֆեդերատիվ վայրերի հետ համաձայնութեան մէջ մտնելով։ Աւտօնօմիան սահմանափակ ֆեդերացիա է։

Սակայն աւտօնօմիան մեծապէս տարբերվում է ֆեդերացիայից շնորհիւ այն հանգամանքի, որ նա ունի իր տեսակները։ Այն ժամանակ, երբ ֆեդերացիան կապված է անպայման որոշ տերրիտօրիայի հետ, աւտօնօմիան կարող է նրա հետ կապված չը լինել. այսպէս՝ կայ աւտօնօմիա հողային, կայ ազգային կամ քաղաքական, ազգային-կուլտուրական, վերջապէս խառն աւտօնօմիա։

Հողային աւտօնօմիան իր յատկութիւններով չէ տարբերվում ընդհանրապէս աւտօնօմիայից, որի որոշումը տուինք մի քիչ առաջ։ Իսկ ինչ կարելի է ասել նրա արժէքի մասին։ Հողային աւտօնօմիան մեղմացրած ֆեդերացիա է, և նրա պակասութիւնները նոյնն են, ինչ և ֆեդերացիայինը, սակայն աւելի նուազ չափերով. այդ է պատճառը, որ այսօր նոյն իսկ մարքսիստներից ոմանք, որպէս երկու չարեաց փոքրագոյնը, Ռուսաստանում դնում են հողային կամ, միևնոյնն է ասել, շրջանային աւտօնօմիայի պահանջը։ Դա, մեր կարծիքով, անհիմն պահանջ է. այն դնողները խտացնում են իրերի դրութեան գոյները արդի Ռուսաստանում կամ թէ որոշ զիջում են անում այն մարդկանց, որոնք թէև սրտով ֆեդերացիայի կամ ազգային ու ազգային-կուլտուրական աւտօնօմիաների հեռանկարներով են տարվում։

Աւտօնօմիայի մի այլ տեսակն է ազգային կամ ազգային-քաղաքական և կամ անձնական աւտօնօմիան, որի հեղինակը աւստրիացի Շպրինգերն (կեղծանուամբ Սինօպտիկուս) է համարվում։ Ազգային աւտօնօմիա նշանակում է պետութեան ծոցում ապրող իւրաքանչիւր ազգութեան աւտօնօմ գոյութիւն, որի հիմքն է կազմում ոչ թէ տերրիտօրիան, այլ ազգութեան պատկանելիութեան փաստը. մի ազգութեան պատկանող բոլոր անդամները, թէկուզ նրանք իրարից բաժանված լինեն հազարաւոր վերստ տարածութեամբ, միանում են իրար հետ որոշ ազգային պէտքերը հոգալու համար, պէտքեր, որ խլվում են ընդհանուր իշխանութեան իրաւասութիւնից. այդ պէտքերից են, օրինակ, ժողովրդական կրթութիւնը, արհեստակցական կրթութիւնը, կուլտուրան պահպանող հիմնարկութիւնները՝ թատրօն, գրադարան, հնադարան, գիւղատնտեսական կուլտուրայի զարգացումը, այսպէս կոչված ազգ. կապիտալի բարգաւաճումը, ազգ. առողջութեան և գաղթականութեան խնդիրները։ Այդ պէտքերի հոգացութեան համար կազմվում են ազգային համայնքներ. համայնքներից բաղկանում են շրջանային համայնքներ, որոնց գլխին կանգնած է ազգային համաժողովը. այսպէս են գոնէ ներկայացնում պատկերը հրէական «սէյմիստները»։ Անկախ կենտրոնի իշխանութիւնից՝ ազգային պէտքերը լուծվում են այդ ազգային մարմինների միջոցով։

Ազգային աւտօնօմիայի գաղափարը բըղխում է նրա հեղինակների տուած ազգի կամ ազգութեան որոշումից։ Շպրինգերը այսպէս է որոշում ազգը. «Նա միատեսակ մտածող ու միատեսակ խօսող մարդկանց միութիւն է. նա հողի հետ չը կապված մարդկանց կուլտուրական ընդհանրութիւն է»։ Այստեղ ազգի գործօններից մէկը՝ տերրիտօրիան բացակայում է. ըստ Շպրինգերի ազգի առաջնակարգ գործօններն են լեզուն, կուլտուրան և հոգեբանութիւնը։

Մենք կարծում ենք, որ ազգային հոգեբանութիւն կոչվածը այսօր գոյութիւն չունի. նա վերածվել է դասակարգային հոգեբանութեան. բայց մենք մտադիր չենք քննադատելու Շպրինգերի այդ տեսակէտը։ Մենք միմիայն շեշտում ենք, որ այժմ կարող է խօսք լինել սոսկ այն խոշոր ու առաջնակարգ հասարակական երևոյթի մասին, որի անունն է դասակարգային շարժում։ Ցեղական շարժում, կրօնական շարժում, ազգային շարժում,—դրանք ինքնամփոփ մեծութիւններ չեն. արդի տնտեսական կեանքը այդ ամենը վերածել է մի յստակ բարի՝ դասակարգային շարժման։ Եթէ կայ ազգային ճնշում, ազգային կռիւ, դա՝ իմացած եղէք որ դասակարգային ճնշում և դասակարգային կռիւ է. ազգի տիրապետող դասակարգը, իր դասակարգային շահերի համար, շահագործում է ազգի անունը և նրանով հանդէս է գալիս. ազգային անունը նրա դասակարգային ցուցանակն է։ Խօսել ազգային հոգեբանութիւնից կամ բնաւորութիւնից, այն հռչակել առաջադէմ երևոյթ և նրա համար կռուաններ ստեղծել, ինչպիսին ազգային աւտօնօմիան է, կը նշանակէ բուրժուական կարգի աշխատանք կատարել, ուստի և հակառակ գնալ հետևողական ռամկավարականութեան դասակարգային շարժման ու նրա կռւի աջող ելքին։ Չը պէտք է շեշտել ու հովանաւորել ազգային առանձնայատկութիւնները, որ կամացկամաց ձուլվում են արդի տնտեսական կեանքի հնոցում. ընդհակառակը, անհրաժեշտ է շեշտել դասակարգային հակամարտութեան վրա, անհրաժեշտ է զարկ տալ ապագան շինող դասակարգի կռւին, անհրաժեշտ է նպաստել նրա կազմակերպման գործին։

Մեր սկզբունքային առեկքը ազգային աւտօնօմիայի մասին այս է. սակայն կը կամենայինք և ցոյց տալ առարկայօրէն նրա մի շարք պակասութիւնները, որ աչքի են զարնում, երբ մենք դիմում ենք մանուանդ այսպէս կոչված ազգային-կուլտուրական աւտօնօմիայի քննութեան։

Ալ. Մարտունի

*) Տես «Մշակ» № 253.

Ձեմ կարծում, որ որևէ ոք հերքում, թէ [illegible] ... Նիկ. Աբրահամեան

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

[illegible]

Թիֆլիս, 12 նոյեմբերի

Արժանապատիւ Տայր, [illegible] ... 96 րուբլի 40 կոպ. ... [illegible]

Հայկական Ցաւենտանեան [illegible]

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԼԱԶԻՍՏԱՆԻ ԱՓԵՐԷՆ

Տրապիզոն, 4 նոյեմբ.

Տեղիս հայ ժողովրդի ազգ. գործերը կառավարող մարմինը, նկատի առնելով տեղական պայմանները և ժողովրդի պահանջը, որոշած է հայոց վարժարանի մէջ մտցնել ռուսերէն լեզուի դասեր։

Հրաւիրուած է ուսուցիչ։

Տեղիս ռուսական հիւպատոսարանը այս առթիւ յատկացուցած է տարեկան 70 ոսկի նպաստ հայոց վարժարանին։

Թիւրք կառավարութիւնը մէկ կողմէն պահեստի զինուորները արձակելու հրաման կուտայ, իսկ միւս կողմէն՝ դարձեալ հաւաքելու կարգադրութիւն կընէ։

Ժողովուրդը շուարած կը նայի։

Հայ զինուորացուներու 80%-ը փախստական է արդէն։ Խ. Պօնտացի

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԽԱԲՐԻԿՆԵՐ

Մերսին, 24 հոկտ.

Օտար քաղաքականութիւնը նորէն եռուզեռի մէջ է։ Մօտ ամիսուկէսէ ի վեր մեր ջուրերէն հեռացած գերմանական ռազմանաւերը, շաբաթ մը առաջ, յանկարծ նորէն եկան։ «Գէբբէն» և «Ստրասբուրգ» քանի մը օր միասին մեր նաւահանգիստը մնալէն վերջ «Ստրասբուրգը» Իսքէնդէրուն մեկնեցաւ, իսկ «Գէբբէնը» կը մնայ՝ պահակ շոգենաւի մը նման։

Գերման այս փութկոտութիւնը հասկնալի է։

Ֆրանսական նաւատորմ մը այս միջոցին Թիւրքական և սուրիական նաւահանգիստներ պտոյտի մէջ է, և ի մէջ այլոց պիտի այցելէր նաև Կիլիկիոյ երկու նաւահանգիստները՝ Իսքէնդէրուն և Մերսին։ Ահա անոնք չեկած գերմանները հոս իրենց տեղը բռնեցին, տան տիրոջ մը պէս, գալիքները իբր հիւրեր հիւրասիրելու։ Արդարև երէկ հոս հասաւ ֆրանսական զրահաւերու և թօրփիլանաւերու տորմիղ մը 13 նաւերէ բաղկացած և, օր մը հոս մնալէն վերջ, գիշերս մեկնեցաւ։

Անոնք մեկնեցան, իսկ գերմանները կան և կը մնան։ Ալ սովորեցանք անոնց ներկայութեան, և, կերևի թէ, Թիւրքիոյ այս հանեղ. երկրակտորին և Միջերկրականի այս ծայրին մէջ անոնք որոշած են հաստատուիլ, երբիրենց դաշնակից Իտալիան նոյնպէս հաստատուած Հռոդոսի մէջ՝ ալ անկէ ելլելիք չունի։

Իսքէնդէրունէն Թօփրակ-կալէ 60 կիլոմետր երկարութեամբ երկաթուղին նոյեմբեր 1-էն (ն. տ.) ի վեր պաշտօնապէս բանիլ սկսաւ, որով Ադանա և Իսքէնդէրուն ուղղակի գիծով մը իրարու կապուած են այլևս։ Այս գիծին կարևորութիւնը շեշտելը աւելորդ կը սեպենք։

Երբ ուրիշները խօսքով ժամանակ կանցնեն, գերմանները կը գործեն։ Ցամառ լուրեր կան նորէն հրապարակի վրայ, ինչպէս քանի մը ամիսներ առաջ, թէ Անգլիան և Ֆրանսան բանակցութեան մէջ են Գերմանիոյ հետ Ափրիկէի և Զանզիբարի կողմեր համեղուկ և հսկայ գաղութներ տալով՝ ձեռք քաշել տալ այս կողմերէն, և կամ աւելի ճիշդ՝ պարտաւորեցնել որ Կիլիկիոյ այս մասերուն մէջ և Միջերկրականի շրջակայքը քաղաքական նպատակներու չձգտի։

Տանր խնդիրներ։ Գերմանիան բնականաբար այնքան աժան ալ ձեռքէ պիտի չհանէ Կիլիկիան և պիտի չհրաժարի իր քաղաքական նպատակներէն՝ քոմն ի վեր տնտեսականին։

Ի՞նչ պիտի ըլլայ ուրեմն Կիլիկիոյ վիճակը և ապագան։ Գերմանները հանելով ծվ պիտի դնեն տեղը։ Ահա խնդիրը։ Ու Կիլիկիոյ ինքնօրինութեան հարցը՝ իբր չէզոք գօտի մը՝ նորէն երևան կելլէ։ Քաղաքականութիւն ըսուածը տարօրինակ է։ Ողջ մարդը շատ բան պիտի տեսնէ։ Դիտող

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Բուլգարական արքայազն Բօրիսը, երկիւղ կրելով ամեն օր ստացվող սպառնական գրութիւններից, գաղտնի կերպով փախել է մայրաքաղաքից։ Յայտնի է, որ Ֆէրդինանդ արքայի դրութիւնը չափազանց խախուտ է։ Բուլգարիում գտնվում է [illegible] ... [illegible]

◆ Վէնեծելոյի հետադարձ [illegible] ...

◆ Սոֆիայից հեռագրում են [illegible] ...

◆ Շիրակից [illegible] ... 350 զինուորներ [illegible] ... 100 [illegible] ... զինուորները փախան։ Յարձակվողները վերցրին նագերանը. նահանգապետը բռատ է նստել։

◆ Անգլիական ամբողջ մամուլը նոյեմբ. 8-ին շնորհաւորեց Լոնդոնում 32 տարի լոյս տեսնող «Evening News»-ի 10,000 օրինակ տպելու առիթով։ Այդ Մեծ Բրիտանիայի երեկոյեան ամենատարածված լրագիրն է և ամեն օր տարածվում է մօտ մի միլիօն օրինակ։ Լրագիրը պատկանում է լորդ Նօրդկլիֆին, որ հրատարակում է ուրիշ 100 լրագիր։ Լրագրի յոբելեանի օրը լորդ-մէրը պաշտօնապէս այցելեց խմբագրատուն։

◆ Շանխայում երևան հանվեց դաւադրութիւն, ուղղված Պէկինի կառավարութեան դէմ։ Դաւադրութեան ղեկավարները հանդիսանում են երիտասարդ չինական կուսակցութիւնները, որոնք ձգտում են Իւանշիկայի տապալման։

◆ Պետերբուրգի գաղտնի ոստիկանութեանը տեղեկութիւն է տրվել, որ անյայտացել են ծովային վարչութեան կարևոր վաւերագրեր և մակարդակներ։

◆ Պետերբուրգում փակվեց հոկտեմբերեանների վեհաժողովը։ Բանաձևի մէջ ասված է, որ կառավարական ներկայ կուրսը հակառակ է հոկտ. 17-ի մանիֆեստին։ Հոկտ. 17-ի միութիւնը պէտք է օրինական միջոցներով իրականացնէ խոստացված բարենորոգումները։ Պարլամենտական ֆրակցիային առաջարկվում է գործելեռանդով կառավարութեան վնասակար քաղաքականութեան դէմ։

◆ «Рѣчь»-ը հերքում է Սաբլերի հրաժարականի տեղեկութիւնները։

◆ Պետերբուրգում կօնցերտներ տուող ութ տարեկան ջութակահար Րիլլի Ֆէրրէրօն հիւանդացել է։

◆ Լազարեան ճեմարանից, գիշերօթիկ սաների դժգոհութեան պատճառով, պաշտօնանկ են լինում չորս դասատուներ։

◆ Պետերբուրգում քաղաքապետն արգելեց բանւորական ակումբին կայացնել Տօլստոյի մահվան յիշատակին նուիրված երեկոյթ։

◆ Ռուսաց արտաքին առևտրի բանկում երևան հանվեց 100,000 րուբլու վատնում։ Արձակված է ծառայող Վօլշտէյնը։

◆ Կիեվի գերեզմանատանը կատարվեց հոգեհանգիստ Իւշչինսկիի յիշատակին։ Հոգեհանգստից յետոյ ուսանող Գօլուբեվը արտասանեց ջարդարար ճառ։ Ոստիկանութիւնը չը միջամտեց։

◆ Լիբավայում ոմն բուրմէյստէր մի ուստող բերանից ազատվելու համար խեղդեց իր հարազատ որդուն։

◆ Պետերբուրգում մի հարուստ կնոջից, որ եկել էր լսելու 23 վաշխառուների գործի առիթով պաշտպանների ճառերը, գողացել են 15,000 րուբլու գոհարեղէն։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

12 նոյեմբերի

ՎԻԷՆՆԱ։ Պատգամաւորների պալատը ընդունեց ոգելից խմիչքների վրա տուրք նշանակող օրինագիծը։

ՌԻԳԱ։ «Պրովօդնիկ» գործարանում աշխատանքներն ամբողջովին վերսկսվեցին։

ՊԱՐԻԶ։ Վէրսալի ճանապարհին աւտոմօբիլի խորտակման ժամանակ ծանրապէս վիրաւորվել է արտաքին գործերի մինիստրի առանձին յանձնարարութիւնների պաշտօնեայ Սօլդատէնկօվը։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Լիվադիա մեկնեց մօնղօլական պատգամաւորութիւնը։

Բօրսային առևտրի և գիւղատնտեսութեան ներկայացուցիչների համագումարի խորհուրդը գումարում է 1914 թ. յունվարի 19-ին առևտրի և գիւղատնտեսութեան ներկայացուցիչների համառուսական համագումար։

Այն արքունի հողաբաժինները, որոնք վաճառելու են գիւղացիներին, Եւրոպական Ռուսաստանի 47 նահանգներում կազմում են մօտ 4.240,000 դեսեատին։

ՈՒՐԱԼՍԿ։ Երէկ հիւանդացան ժանտախտով 4 հոգի, մեռան 27, մնում են հիւանդ 10 հոգի։

ԿԻԵՎ։ Այրվեց մինչև վերջին թելը «Շատո-դէ-ֆլէր» կաֆէշանտանը։

ԲԻՒԿ։ Օդագնաց Պէտէյեվը ընկաւ և մահացաւ։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Գուտտենբերգ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ

վաճառվում են

Րաֆֆիի, «Սալբի» ազգային վէպ, մեծադիր . . . 3 ր.

» «Ջահրումար», Թիֆլիսի հայերի կեանքից. . . 2 ր.

» «Տաճկահայք», քիւրդահայ կեանքից . . . . . . 50 կ.

» «Կայծեր կտակը», գալիցիական զրոյցներ, պատմ. . . . . . . 1 ր. 20 կ.

Զաւարեան Ս., «Ուսուցման ուղութեան պէտքը» . . . . 50 կ.

Քաջբերունի, «Բաղա գիւղի աւերման պատմութիւնը» . . 20 կ.

Տարախչեան, «Պատարագի» և այլ մանկական երգեր . . . 20 կ.

Մալխաս, «Սովը և իր պատուհասները Տաճկաս.» . . 40 կ.

Օրմանեան Հանրային խղճին և դատաստանի առաջ . . 40 կ.

Թարխանով, «Տնային բժշկարան», 3 մեծադիր հատորներ, պատկերազարդ, անհրաժեշտ բժշկարան՝ մինչև բժշկի գալը. ցանկալի է ամենքը ունենան իրանց սեղանի վրա, գինն է կազմած . . . 5 ր.

«Նոր-Հոսանք» ամսաթերթ, № № 1—5, 4 գիրքը միասին . . . . . . 4 ր. 90 կ.

Դանիէլ Վարուժան, «Հեթանոս» երգեր, ընտիր թղթի վրա . . . . . 1 ր. 50 կ.

Շիրվանզադէ, «Ժողովածուներ», 4 հատոր . . 6 ր.

Սիամանթօ, «Ամբողջական գործի» Ա. հատոր . . . 2 ր. 50 կ.

» «Կարմիր լուրեր բարեկամէս» . . . . 30 կ.

Գասպարեան, «Հայերը Նիկոմիդիոյ գաւառին մէջ» . . . 80 կ.

Մելիք-Թանգեան, «Հայոց եկեղեցու իրաւունքը» 2 հ. 2 ր.

Գրքերը կարելի է ստանալ և պօստային և այլ մարկաներով։

Դիմել՝ Тифлисъ, книж. магаз. „Гуттенбергъ" Г. И. Галустянцу. 1034. 1—1

Զափահասների համար

Բժշկ. ֆէլդշէր Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆԻ

1) «Գաղտնի հիւանդութիւնների բժշկարան» (կանանց և տղամարդկանց վեներական և այլ ցաւեր), բազմաթիւ բէցէպտներով, խորհուրդներով և նկարներով։ Անհրաժեշտ բժշկարան է ամեն մի չափահաս մարդու համար, նամանաւանդ այնտեղ, որտեղ չը կան մասնագէտ բժիշկներ։ Լեզուն շատ պարզ ու ամենքին հասկանալի։ Գինն է 50 կ.։

2) «Տրիպէր (սուսանակ) եւ նրա բժշկութիւնը» բէցէպտներով, բազմաթիւ խորհուրդներով ու նկարներով։ Գինն է 20 կ.։

3) «Ծիծաղի ազնուր», ծիծաղաշարժ անեկդոտներ, Մօլլայի ընտիր առակների ժողովածու. ակճորի նկարը գրքի երեսին՝ խիստ ծիծաղաշարժ։ Գինը 20 կ.։

4) «Միւսոյն դագաղում», պատմուածք հայթուրքական կռիւներից. գեակների նկարներով։ Գինը 7 կ.։

5) «Րաֆֆիի կենսագրութիւնը», պատկերով. գինը 10 կ.։

Այս բոլոր գրքերը միասին պահանջողներին ձրի ուղարկում եմ «Կենդարմասի օսլվարը» ծիծաղաշարժ փօղքվիլը։ Գրքերի գինը և ճանապարհածախսի համար 17 կոպ.։ Մարկաներ առաջուց ուղարկել։ Հասցէս՝ Тифлисъ, Семеновская ул. № 9. А. Г. Есаянцу.

(հ. կ.) 44. 100—68

ԼՈՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ

„ՀԱՅ ԳԵՂՋՈՒԿ ԵՐԳԵՐ"

Գրի առաւ և դաշնակեց ԿՈՄԻՏԱՍ վարդապետ

№ 13—22. Տասը երգ նոտաներով (Քէլէր ցօլէր, Քէլէ քէլէ, Սար սար, Կանչէ կռունկ, Ես սարէն կուգայի, Ջինչ ու վինչ, Ալագեազ, Խնկի ծառ, Ալ այլուղ, Կուժն առայ). . . . . . . 1 ր. 50 կ.

№ 23—32. Տասը երգ նոտաներով (Առաւօտեան բարի լուս, Շորորա Անուշ, Հով լինի, Կուժն առայ, Սարէն եկաւ, Գնա գնա, Օրօ՛ր Աղէնօ, Սոնա եար, Խումար, Քաղհան). . . . . . . 2 ր.

(հ.) 1015. 2—2 Պահեստը «Գիր» գրավաճառանոցում։

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ

ՀԱՇՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒՄ

ազատ տեղ չը լինելով աշակերտների ընդունելութիւնը դադարեցված է։ Երկրորդ դասընթացքները, որ սկսվելու է 1914 թ. յունվարի 15-ին, մտնել ցանկացողները կարող են վաղօրօք գրվել։ Николаевская 22. Телефонъ 744.

1017. 5—5

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԴՈՒՔ ԳԵՂԵՑԻԿ ԼԻՆԵԼ ՉԷՔ ԿԱՐՈՂ, ՏԻԿԻՆ...

ՍԿԱՎՈՒԼԻՆԸ

լուծողական է դեղհատներով առանց հոտի և համի։

(В. 46673)

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ 11—12 ժ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վերաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։

Բ. Գ. ԱՂԱՄԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւանդութ.։

Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ք ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հիւ.։

Ջ. Ի ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.։

Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւանդութ.։

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական, վերաբուժութեան և միզասեռ. հիւ.։

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։

Կ. Դ. ԳՈՒՐԳԵՆԻՁԷ—1—2 ժ. ներքին, երեխայոց հ. և ծաղկահատ։ Արեան, մէզի, խուխի հետազօտութիւն։

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։

Կ. Դ. ԳՈՒՐԳԵՆԻՁԷ—6—7 ժ.

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—103

Եղբ. Աւասարգիսովների

այգին բաց է թողնում արտասահմանեան, ռուսական և տեղական լաւ տեսակի ՊՏՂԱՏՈՒ ԾԱՌԵՐ չափաւոր գներով։ Կատալօգներն ուղարկվում են ՁՐԻ։

Հասցէն՝ Ст. Скра (Зак. ж.д.), Авсаркисову.

(ե.հ.կ.) 922. 14—13

Թիֆլիսի Նաւթարդիւնաբերական Ընկերութեան Վարչութիւնը

սրանով պատիւ ունի հրաւիրելու պ. պ. բաժնետէրերին

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

որը կայանալու է 1913 թւի նոյեմբերի 27-ին, չորեքշաբթի օրը, երեկոյեան ժամը 7-ին, ընկերութեան գրասենեակում, Սօլօլակսկայա փողոց, տուն Արաֆելովի, № 9.

ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔԻ ԱՌԱՐԿԱՆ ԿԸ ԼԻՆԻ՝ ծանօթանալ և վճիռ կայացնել Ընկերութեան գործունէութիւնը մեծացնելու, նոր ընկերներ ընդունելու և ուրիշ նաւթային հանքեր ու հողեր Ընկերութեան հետ միացնելու հարցերը։

Եթէ ժողովը սահմանված ձայների քանակութեան բացակայութեան պատճառով չը կայանայ, երկրորդ անգամ նշանակվում է նոյն տեղը նոյեմբերի 30-ին, 1913 թ. շաբաթ օրը, երեկոյեան ժամը 7-ին, որը կը համարուի օրինաւոր [illegible] (§ 29). (22, 27) 1038. 3—1

ГОДЪ ЦѢННЫХЪ ХУДОЖЕСТВЕННЫХЪ ПРЕМІЙ.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1914 годъ

1914 г. — на единственный въ Россіи двухнедѣльный РОСКОШНЫЙ, ХУДОЖЕСТВЕННО-ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛЪ — 9-й годъ изданія.

съ галлереей картинъ въ краскахъ, по образцу лучшихъ загранич. изданій.

Пробужденіе

съ приложеніемъ рѣдкихъ книгъ и цѣнныхъ премій

Въ 1914 году, наканунѣ десятилѣтія „ПРОБУЖДЕНІЯ", надъ воспроизведеніемъ журнала и премій работаютъ популярнѣйшія художественныя типо-литографіи и фототипіи: Поставщиковъ Двора Его Императорскаго Величества „Р. Голике и Вильборгъ", „Т-ва Художественной Печати", С. Прокудина-Горскаго, „Э. Марнусъ", „Теодора Кибель", „Герольдъ", „Уніонъ" и многія другія, удостоенныя высшихъ наградъ въ Россіи и за-границей. Стильные цвѣтные орнаменты, рельефное тисненіе, великолѣпныя многокрасочныя рамки-виньетки украсятъ въ 1914 году многія страницы „ПРОБУЖДЕНІЯ", а увеличенное количество вклейныхъ картинъ, на паспарту и отдѣльныхъ альбомныхъ листахъ, подъ шелковой прозрачной бумагой, дадутъ возможность подписавшимся имѣть богатую коллекцію репродукцій съ оригиналовъ знаменитыхъ художниковъ, стоимость которыхъ въ продажѣ уже значительно превышаетъ подписную плату, взимаемую редакціей за рѣдкій по изяществу журналъ съ приложеніемъ книгъ и художественныхъ премій, изъ которыхъ только одна стѣнная картина Credo (ВѢРУЮ, ГОСПОДИ) продается въ художеств. магазинахъ по 20 руб. за экземпляръ.

УЧАСТВУЮТЪ ВЫДАЮЩІЯСЯ ЛИТЕРАТУРНЫЯ И ХУДОЖЕСТВЕННЫЯ СИЛЫ.

Подписавшіеся на 1914 годъ получатъ (1-го и 15-го числа каждаго мѣсяца)

24 РОСКОШНЫХЪ ВЫПУСКА Художеств.-Литературнаго и научнаго журнала по ОБРАЗЦУ ЛУЧШИХЪ ИЛЛЮСТРИРОВАННЫХЪ ЗАГРАНИЧНЫХЪ ИЗДАНІЙ, въ великолѣпныхъ обложкахъ.

70 ХУДОЖЕСТВЕННЫХЪ КАРТИНЪ: въ краскахъ, на паспарту, фототипіи, автотипіи, олеографіи и друг.

10 ИЗЯЩНЫХЪ АЛЬМАНАХОВЪ-СБОРНИКОВЪ. Романы, повѣсти и разсказы извѣстныхъ современныхъ и выдающихся новѣйшихъ русскихъ писателей. Въ отдѣльной продажѣ будутъ продаваться по 1 руб. за экземпляръ.

3 книги собранія сочиненій ШОПЕНГАУЭРА. съ портретомъ автора.

3 книги собранія сочиненій ВОЛЬТЕРА. съ портретомъ автора.

3 Иллюстрир. книги К. Байэ. „ИСТОРІЯ ИСКУССТВЪ". Живопись, Скульптура, Архитектура.

3 книги проф. А. РАМБО. ИСТОРІЯ ФРАНЦУЗ. РЕВОЛЮЦІИ. Съ картинъ рѣдк. парижск. изданій.

2 БОЛЬШИХЪ ТОМА СМѢШНЫХЪ РАЗСКАЗОВЪ ВЕСЕЛЫЯ СТРАНИЦЫ Русскихъ и иностранныхъ писателей-юмористовъ — съ юмористическими картинами и портретами.

РОСКОШНЫЯ ХУДОЖЕСТВЕННЫЯ ПРЕМІИ:

ИСПОЛНЕННЫЙ МНОЖЕСТВОМЪ КРАСОКЪ АЛЬБОМЪ ОТКРЫТЫХЪ ПИСЕМЪ извѣстнаго художника Н. КАРАЗИНА. Цѣнный альбомъ, въ великолѣпной папкѣ, сброшюрованный цвѣтной лентой.

Изящное настольное украшеніе АЛЬБОМЪ КАРТИНЪ геліогравюръ—фототинто. На паспарту, въ рельефной, исполненной красками и золотомъ папкѣ.

ДВА РОСКОШНЫХЪ ПАНО ДЛЯ ГОСТИНОЙ: 1. ГИРЛЯНДЫ НАСТУРЦІЙ. — 2. КРАСНЫЕ МАКИ. Работа англійскаго художника Фонъ-Сиверса, исполн. множествомъ красокъ.

Художественное украшеніе кабинета, школъ, читаленъ и библіотекъ. Небывалая премія. 8 БРОНЗИРОВАННЫХЪ БАРЕЛЬЕФОВЪ: Гоголя, Достоевскаго, Лермонтова, Некрасова, Пушкина, Толстого, Тургенева, Щедрина. Рельефное воспроизв. портр. на папкѣ, наклеенныхъ на паспарту, превосходящее по изяществу, какъ стѣнное украш., гипсов. и металл. барельефы.

Большая стѣнная картина въ краскахъ „CREDO".

Знаменитаго художника Ф. ЭРЛИХА. ВѢРУЮ, ГОСПОДИ! Размѣръ картины 60×80 с.

Полная вдохновенія, поэзіи въ нѣжномъ сочетаніи красокъ, религіознаго экстаза и великой вѣры въ изображеніи молящейся женщины, красоты въ ея взглядѣ, картина мощно очаровываетъ зрителя, заставляя его долго не отрывать взора отъ произведенія кисти высокоталантливаго художника. Стоимость картины въ художественныхъ магазинахъ 20 рублей.

АБОНЕМЕНТЪ: На годъ (безъ доставки) 7 руб., съ доставкой и пересылкой 8 руб.; на полгода 5 руб., на 3 мѣсяца 3 руб. За границу 10 руб.

Пробный № высылается за 35 коп. почтовыми марками.

Редакція журнала „ПРОБУЖДЕНІЕ", С.-Петербургъ, Невскій пр. 114.

Редакторъ-Издатель Н. В. Корецкій.

3—1 (П. 135065) (ч. 1, 15)

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный